

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

**ÖDEMELER DENGESİ
RAPORU**

2008 -III

ÖZET

2008 yılının üçüncü çeyreğinde ihracatın artış hızı ithalatın artış hızının üzerinde gerçekleşmiş ve cari işlemler açığındaki genişleme yavaşlamıştır. 2007 yılı sonunda 37,7 milyar ABD doları olan açık, 2008 yılı Haziran ayı itibarıyla yıllıklandırılmış bazda 45,8 milyar ABD dolarına, Eylül ayı itibarıyla ise 47 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

TÜİK verilerine göre, 2008 yılının ilk yarısında yüzde 38,8 büyüyen ihracat yılın üçüncü çeyreğinde de yüzde 36,5 gibi yüksek bir oranda artmıştır. Yılın ilk dokuz ayında ihracat fiyat artışlarının nominal ihracata yaptığı katkı reel ihracat artışlarından sağlanan katkının üzerinde gerçekleşmiştir. Nitekim, bu dönemde miktar endeksi (reel ihracat) yüzde 12,2 artarken, birim değer endeksi (ihracat fiyat endeksi) yüzde 23,7 artmıştır.

Toplam ve sektörel ihracat Temmuz-Eylül döneminde yılın ilk yarısına benzer eğilimler sergilemiştir. Yılın ilk dokuz ayında fiyat artışlarının yüksek olduğu ana metal sektörü ihracatı toplam ihracat artışına en yüksek katkıyı sağlamıştır. Bununla birlikte, küresel durgunluk nedeniyle fiyatlarda gerileme gözlenmesi ve ihracatın yoğunlaştığı Körfez ülkelerinde demir-çelik stoklarının yüksek olması, sektör ihracatının önümüzdeki dönemde yavaşlayabileceğine işaret etmektedir.

Verimlilik artışları ve yeni model üretimlerine geçişle 2006 yılının ikinci yarısından itibaren yüksek artışlar gösteren kara taşıtları sektörü, Ocak-Eylül döneminde ana metal sektöründen sonra toplam ihracata en yüksek katkıyı sağlayan ikinci sektör olmuştur. Ancak, bazı firmaların yılın son çeyreğinde gerek iç gerekse dış talepteki daralmayı göz önüne alarak üretime kısa dönemli ara vermesi, sektörün üretimi ve ihracatında önemli oranda daralma gerçekleşebileceğine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, kara taşıtları ihracatının yaklaşık yüzde 80'inin Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yapıldığı göz önüne alındığında, yılın kalan döneminde söz konusu ülkelerdeki talep daralmasının sektör ihracatını olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

Tekstil ve giyim sektörü ihracatı ise 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren belirgin olarak yavaşlamaktadır. Özellikle giyim sektörü ihracatı 2007 yılı son çeyreğinden bu yana yıllık bazda reel olarak gerilemektedir. Böylece söz konusu sektörlerin toplam ihracat içindeki payı gerilemeye devam etmiş ve 2000 yılı öncesinde yaklaşık yüzde 40 olan toplam payları Ocak-Eylül döneminde yüzde 17,2'ye kadar gerilemiştir. Söz konusu sektörlerin üretim ve istihdamındaki düşüş eğilimi devam ederken, giyim sektörü ithalatı hızlı artış göstermektedir. Çin ve Hindistan gibi ülkelerin tekstil ve giyim ihracatında küresel düzeyde pazar paylarını artırması, Türkiye'de söz konusu sektörlerin performansını olumsuz etkilemeye devam etmektedir.

2008 yılı ilk yarısında yüzde 36,9 büyüyen ithalat, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 30 artış göstermiştir. Söz konusu yükseliş büyük ölçüde fiyat artışlarından kaynaklanmıştır. Nitekim, Temmuz-Eylül dönemindeki reel ithalat büyümesi yüzde 0,2 düzeyinde kalırken, ithalat fiyatları yüzde 29,6 artmıştır.

Ara malı ithalatı, yılın ilk yarısında olduğu gibi, Temmuz-Eylül döneminde de ithalat artışının temel belirleyicisi olmuştur. Bu dönemde petrol fiyatlarındaki keskin artışlar enerji ithalatını hızlandırmış ve ara malı ithalatındaki artışın temel belirleyicisi olmuştur. Tüketim ve sermaye malı reel ithalatında ise bu dönemde kayda değer bir yavaşlama olmuştur. Yılın ilk yarısında sırasıyla yüzde 21,3 ve yüzde 12,9 olan yıllık tüketim ve sermaye malı reel ithalat artışı, yılın üçüncü çeyreğinde sırasıyla yüzde 3,5 ve yüzde 1,9'a gerilemiştir. Üretim ve yatırıma ilişkin olumsuz göstergeler, yılın son çeyreğinde ithalattaki yavaşlamanın daha da belirginleşeceğini göstermektedir.

Temmuz-Eylül döneminde ithalat artışına en yüksek katkının fiyat artışına bağlı olarak ham petrol ve doğalgazdan geldiği gözlenmektedir. Fiyat artışının yüksek olduğu diğer bir sektör olan ana metal sanayi sektörü ile bu sektöre girdi sağlayan "atık ve hurdalar" da toplam ithalat artışına önemli katkı sağlamıştır. İthalat artışına görece olarak yüksek katkı sağlayan diğer kalemler; rafine edilmiş petrol ile kimyasal madde ve ürünler olmuştur.

İthalattaki yavaşlama ve ihracattaki güçlü performans neticesinde 2008 yılı başından itibaren reel ithalat artışları reel ihracatın altında kalmıştır. İthalattaki yavaşlama yılın üçüncü

çeyreğinde hızlanmış ve yıllık bazda ithalat miktar endeksi söz konusu dönemde sadece yüzde 0,2 artış göstermiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, 2008 yılının ikinci çeyreğinde pozitive dönen ve GSYH büyümesine 0,3 puan katkı yapan net ihracat, yılın üçüncü çeyreğinde GSYH büyümesine 1,5 puanlık katkı yapmıştır.

2008 yılının ilk dokuz ayındaki finansman yapısında doğrudan yatırımlar ve özel sektörün kullandığı uzun vadeli krediler belirleyici olmuştur. 2007 yılında tarihi yüksek seviyelere ulaşan doğrudan yatırım girişleri, 2008 yılında yavaşlayarak Ocak-Eylül döneminde 12,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki doğrudan yatırımlarda en büyük pay bankacılık sektörünün etkisiyle hizmetler sektörünün olmuştur. Son dönemlerde küresel gelişmelerin yarattığı belirsizlik, doğrudan yatırım girişlerinin sürdürülebilirliği kaygılarını artırmıştır. Sıfırdan yatırımların toplam doğrudan yatırımlar içindeki payının düşük düzeyde olması, söz konusu kaygıları artırmaktadır. AB'ye tam üyelik sürecinin gerektirdiği yapısal reformların gerçekleştirilmesi, istihdam yaratacak olan doğrudan yatırımların devamlılığı açısından önem kazanmaktadır.

Son yıllarda, özel sektör kaynaklı uzun vadeli kredi kullanımındaki artış dikkat çekicidir. Toplam finansman içindeki payı artan uzun vadeli sermaye akımları, 2008 yılı Ocak-Eylül dönemindeki portföy ve doğrudan yatırım dışındaki sermaye girişlerinin yüzde 66,1'ini oluşturmaktadır. Küresel sermayedeki akımlarındaki yavaşlama önümüzdeki dönemde özel sektörün krediye erişimini de olumsuz etkileyebilecektir. Diğer taraftan, 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kısa vadeli sermaye girişlerinde kayda değer bir artış gözlenmiştir.

Merkez Bankası net rezervi 2007 yılı sonunda 76,4 milyar ABD dolarından, 2008 yılı Eylül ayı itibarıyla 80,8 milyar ABD dolarına yükselmiş, bankaların muhabir mevcudu ve efektif kasası ise aynı dönemde 31,8 milyar ABD dolarından 36,4 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

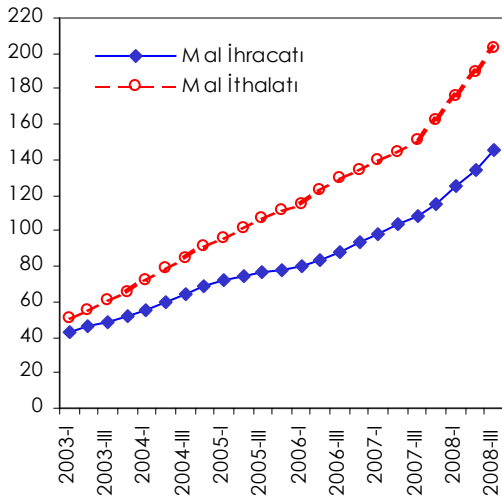
Ödemeler Dengesi (milyar ABD doları)

	Ocak-Eylül			Eylül (12-aylık)		
	2007	2008	% Değişim	2007	2008	% Değişim
Cari İşlemler Hesabı	-26,1	-35,4	..	-33,9	-47,0	..
Dış Ticaret Hesabı	-33,8	-44,8	..	-42,6	-57,6	..
Mal İhracatı	82,3	112,0	36,2	108,8	145,1	33,3
İhracat (fob)	76,3	105,3	38,0	100,5	136,3	35,7
Bavul Ticareti	4,4	4,6	5,3	6,3	6,2	-1,5
Mal İthalatı	-116,1	-156,8	35,1	-151,4	-202,7	33,9
İthalat (cif)	-121,7	-163,5	34,4	-158,8	-211,9	33,4
Uyarılama: Navlun ve Sigorta	7,0	8,9	..	9,1	11,8	..
Hizmetler Hesabı	11,6	14,0	..	13,8	16,3	..
Turizm (net)	12,2	14,9	21,4	14,7	17,8	21,0
Gelir	14,6	17,5	19,4	17,7	21,3	20,2
Gider	-2,4	-2,6	9,3	-3,0	-3,5	16,3
Diğer Hizmet Gelirleri (net)	-0,6	-0,9	..	-0,9	-1,6	..
Gelir Hesabı	-5,5	-6,2	..	-7,3	-7,9	..
Ücret Ödemeleri (net)	-0,1	-0,1	..	-0,1	-0,1	..
Doğrudan Yatırım Gelirleri (net)	-1,5	-2,1	..	-1,8	-2,7	..
Portföy Yatırımı Gelirleri (net)	-0,3	0,4	..	-0,3	1,1	..
Diğer Yatırım Gelirleri (net)	-3,6	-4,4	..	-5,1	-6,1	..
Faiz Geliri	1,6	1,6	-3,1	2,1	2,1	1,0
Faiz Gideri	-5,2	-6,0	14,7	-7,2	-8,2	14,5
Cari Transferler	1,6	1,6	..	2,2	2,2	..
İşçi Gelirleri	0,8	1,0	13,2	1,1	1,3	15,8
Sermaye ve Finans Hesapları	25,7	40,5	..	34,9	51,4	..
Finans Hesabı (Rezerv Varlıklar hariç)	33,6	44,7	..	44,0	55,7	..
Doğrudan Yatırımlar (net)	15,3	10,0	..	21,8	14,8	..
Yurt Dışında	-1,8	-2,3	..	-2,4	-2,6	..
Yurt İçinde	17,1	12,3	..	24,1	17,4	..
Portföy Yatırımları (net)	4,1	0,2	..	8,3	-3,2	..
Varlıklar	-2,3	-1,8	..	-4,6	-1,5	..
Yükümlülükler	6,4	1,9	..	13,0	-1,7	..
Yurt Dışı Yerleşikler Hisse Senedi Alımı	4,4	2,1	..	4,7	2,9	..
Borç Senetleri	2,0	-0,2	..	8,3	-4,6	..
Yurt Dışı Yerleşikler DİBS Alımı	0,2	-1,3	..	5,6	-4,8	..
Hazine Tahvil İhracı	1,8	1,1	..	2,6	0,2	..
Borçlanma	3,4	4,0	..	6,0	5,3	..
Geri Odeme	-1,6	-2,9	..	-3,4	-5,0	..
Diğer Yatırımlar (net)	14,2	34,5	..	13,9	44,0	..
Varlıklar	-3,7	-6,3	..	-10,2	-7,5	..
Ticari Krediler	-0,8	-1,2	..	-1,7	-1,9	..
Krediler	0,1	0,0	..	-0,3	0,0	..
Bankaların Döviz Varlıkları (- artış)	-3,0	-5,0	..	-8,3	-5,5	..
Yükümlülükler	17,9	40,7	..	24,1	51,5	..
Ticari Krediler	3,4	5,3	..	3,2	6,2	..
Krediler	19,3	31,0	..	21,7	39,1	..
Merkez Bankası	0,0	0,0	..	0,0	0,0	..
Genel Hükümet	-3,3	1,7	..	-4,8	1,0	..
Uluslararası Para Fonu	-3,3	2,2	..	-4,2	1,5	..
Uzun Vade	0,0	-0,6	..	-0,6	-0,5	..
Bankalar	4,1	6,2	..	4,3	7,7	..
Uzun Vade	6,7	3,3	..	11,2	3,9	..
Kısa Vade	-2,5	2,9	..	-6,9	3,8	..
Diğer Sektörler	18,4	23,1	..	22,2	30,4	..
Uzun Vade	17,7	22,2	..	21,4	30,0	..
Kısa Vade	0,7	0,9	..	0,8	0,4	..
Mevduat	-4,9	4,2	..	-1,1	5,8	..
KMDTH + Süper Döviz Hesabı	-1,1	-1,4	..	-1,4	-1,8	..
Bankalar	-3,9	5,6	..	0,4	7,6	..
Resmi Rezervlerdeki Değişim (- artış)	-7,9	-4,2	..	-9,1	-4,3	..
Net Hata ve Noksan	0,2	-5,3	..	-1,0	-4,4	..

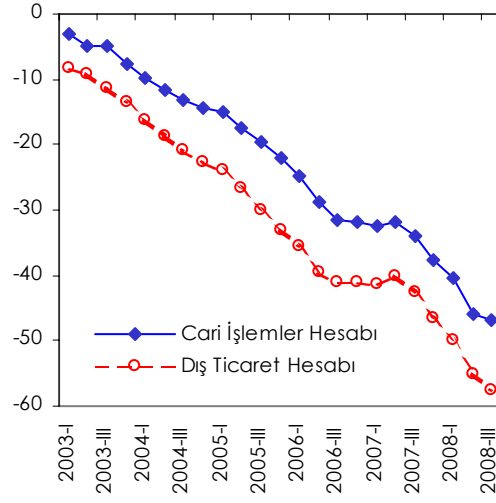
Kaynak: TCMB.

Mal İhracatı ve İthalatı

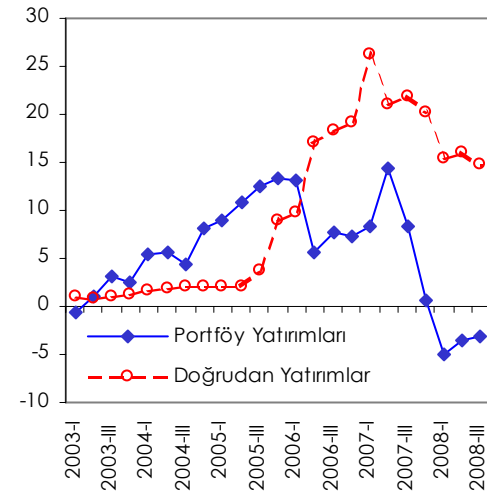
(12-aylık top., milyar ABD doları)

Dış Ticaret ve Cari İşlemler

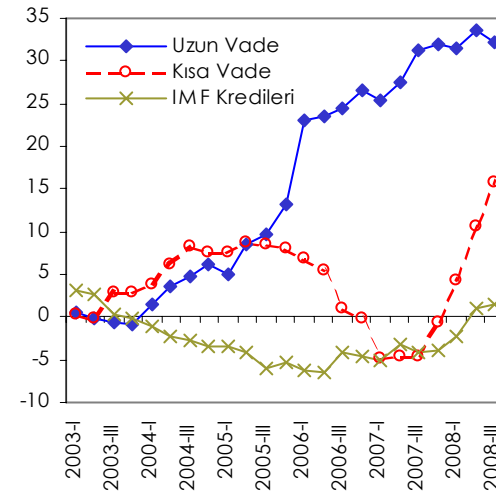
(12-aylık top., milyar ABD doları)

Doğrudan ve Portföy Yatırımları

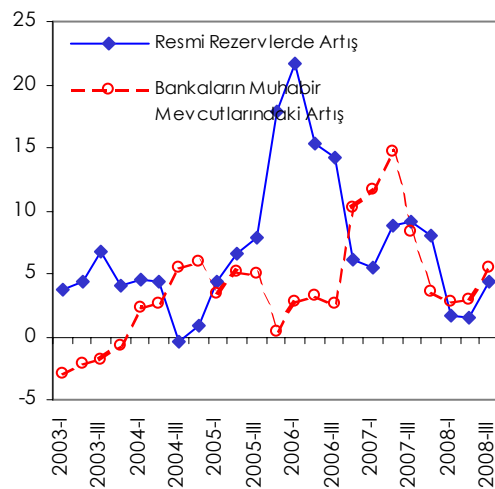
(12-aylık top., milyar ABD doları)

Diğer Sermaye Akımları

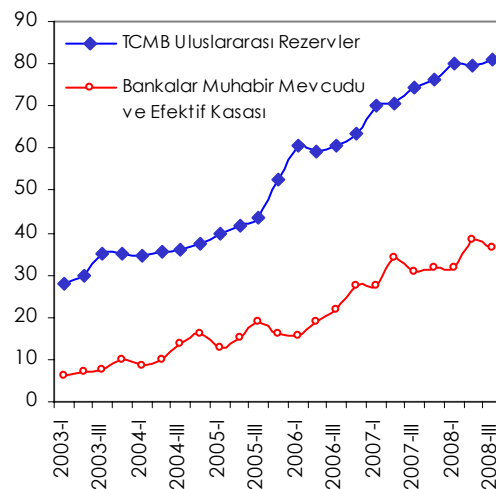
(12-aylık top., milyar ABD doları)

Rezerv Değişimi

(12-aylık top., milyar ABD doları)

Uluslararası Rezervler

(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

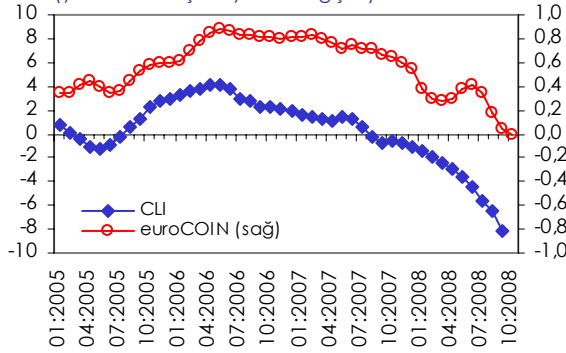
I. DIŞ EKONOMİK GELİŞMELER

1. Küresel ekonomide meydana gelen mali kriz gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik 2009 yılı büyüme tahminlerinin aşağı çekilmesine yol açmıştır. Söz konusu krizin ekonomik faaliyetler üzerindeki olumsuz etkileri 2008 yılının ikinci yarısından itibaren gözlenmeye başlanmıştır. Bu gelişmeye uluslararası merkez bankaları genellikle faiz oranlarında indirim yaparak tepki vermişlerdir. 18-19 Kasım 2008 tarihlerinde yapılan G20 toplantısı ile birlikte diğer mali tedbirler de yoğun olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Diğer taraftan, küresel ekonomilerdeki yavaşlama ile birlikte ham petrol başta olmak üzere uluslararası emtia fiyatları özellikle Temmuz ayı ortalarından itibaren gerileme eğilimine girmiştir. Küresel düzeyde ekonomik faaliyetlerde meydana gelen yavaşlama sonucunda ham petrol talebindeki gerileme, ABD dolarının uluslararası piyasalardaki değer kazanma eğilimi ve spekülasyon faaliyetindeki düşüş, ham petrol fiyatlarındaki düşüşün temel belirleyicileri olarak görülmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak küresel enflasyon oranları da bu dönemde gerileme göstermiştir.

Euro Bölgesi Öncü Göstergeleri:

€COIN (3-aylık % değişim),

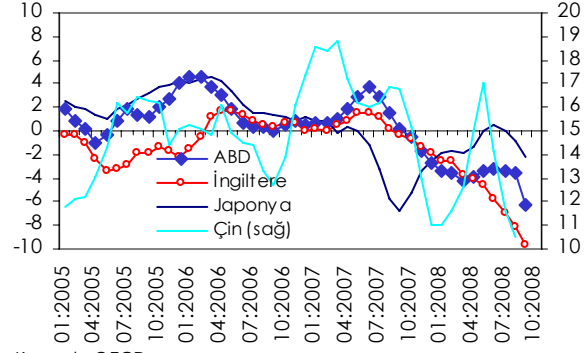
CLI (yıllıklandırılmış 6-aylık % değişim)

Kaynak: OECD, CEPR.

Seçilmiş Ülkeler Öncü Göstergeleri:

CLI (yıllıklandırılmış 6-aylık % değişim)

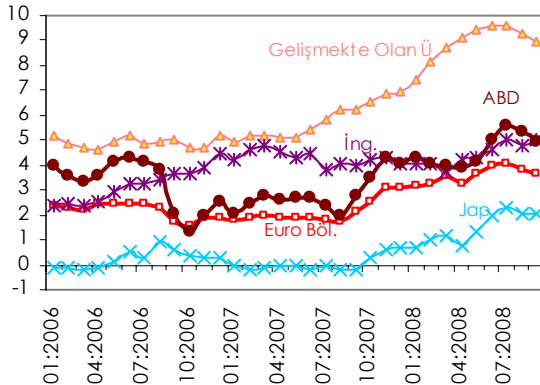
Kaynak: OECD.

CLI: Composite Leading Indicator (Birleşik öncü göstergeler endeksi)

EuroCOIN: Coincident Indicator of the Euro Area Business Cycle (Euro bölgesi birleşik öncü göstergeleri)

Enflasyon Oranı:

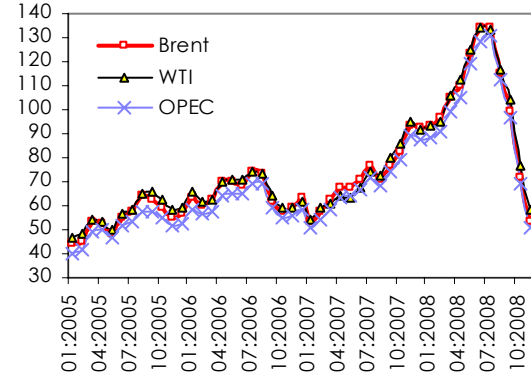
TÜFE, (yıllık % değişim)

Kaynak: IMF IFS.

Petrol Fiyatları:

(ABD doları, aylık ortalama)

Kaynak: Energy Information Administration, OPEC.

2. Son veriler ABD'de ekonomik faaliyetlerin bir gerileme dönemine girdiğine işaret etmektedir. GSYH yılın üçüncü çeyreğinde bir önceki çeyreğe göre yıllıklandırılmış bazda yüzde 0,5 oranında daralmıştır. Yılın ikinci üç aylık döneminde söz konusu büyüme yüzde 2,8 olmuştu. Uluslararası kurumlar tarafından yapılan çeşitli tahminler, ABD büyüme oranının yılın son çeyreğinde ve 2009 yılının ilk aylarında negatif olacağını ima etmektedir. Consensus Economics Kasım 2008 anketinde yüzde -0,6 olan 2009 yılı ABD büyüme oranı beklentisi, Aralık anketinde yüzde -1,3'e gerilemiştir. ABD'de işsizlik oranı da Ekim ayında son 14 yılın en yüksek düzeyi olan yüzde 6,5'e yükselmiştir. Institute for Supply Management (ISM) imalat endeksi,

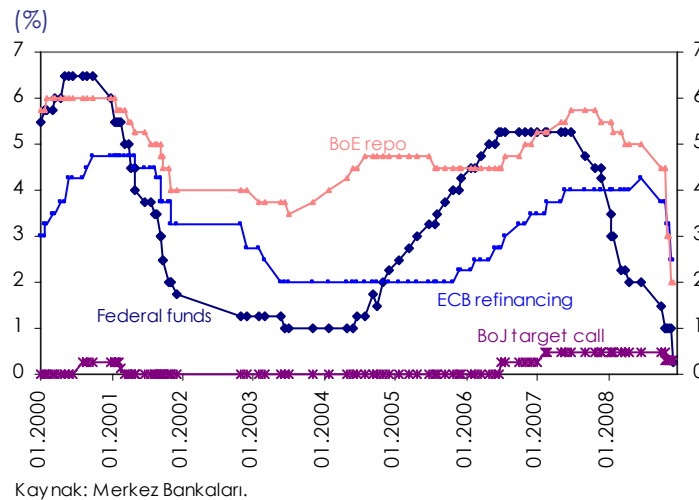
Üretim, yeni sipariş ve istihdamdaki düşüğe bağlı olarak, 1982 resesyonundan bu yana en düşük düzeyine gerilemiştir. FED, Ekim ayında faiz oranlarını iki kez peş peşe yarım puan indirerek 29 Ekim 2008 itibarıyla yüzde 1 olarak açıklamış, 16 Aralık 2008'de ise söz konusu oranı 0 - 0,25 aralığına çekmiştir.

3. Euro bölgesi ekonomisi, 2008 yılının üçüncü çeyreğinde yıllıklandırılmış bazda bir önceki çeyreğe göre yüzde 0,2, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,8 küçülmüştür. Bölge ekonomisi yılın ikinci üç aylık döneminde de yüzde 0,2 daralmıştı. Daralmanın yılın son çeyreğinde de süreceği tahmin edilmektedir. 2009 yılına dair büyüme beklentileri kötüleşme eğilimindedir. Consensus Economics Kasım ayı anketinde yüzde -0,2 olan Euro bölgesi 2009 büyüme beklentisi Aralık ayı anketinde yüzde -0,9'a gerilemiştir. Ayrıca, OECD birleşik öncü göstergeler endeksi (CLI) ve Euro bölgesi birleşik öncü göstergeleri (euroCOIN) gibi göstergeler de Euro bölgesindeki yavaşlamanın önümüzdeki dönemde süreceğine işaret etmektedir. Euro bölgesinde tüketici fiyatları enflasyonu son yıllarda yüzde 2 civarında iken, ham petrol ve gıda başta olmak üzere emtia fiyat artışlarının etkisiyle 2007 yılının son çeyreğinde artış eğilimi göstermiştir. Consensus Economics anketinde 2008 yılında yüzde 3,3'e ulaşması beklenen tüketici fiyatları enflasyonunun 2009 yılında hızla gerileyerek yüzde 1,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Avrupa Merkez Bankası (ECB), enflasyondaki düşüş eğilimini de dikkate alarak, faiz oranını 0,75 puan indirerek 10 Aralık itibarıyla yüzde 2,5 olarak açıklamıştır.

4. Büyük ölçüde ihracata bağlı olan Japonya'da ekonomik büyüme oranı yılın üçüncü çeyreğinde yıllıklandırılmış bazda bir önceki çeyreğe göre yüzde -0,4 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra, Ekim ayında tüketici güven endeksi, endeksin oluşturulduğu 1982'den bu yana en düşük seviyesine gerilemiştir. 1990'lı yıllardan bu yana genellikle sıfır düzeyinde dalgalanan tüketici fiyatları enflasyonu, 2008 yılında ithal hammadde fiyatlarındaki artış neticesinde hızlanarak Temmuz ayı itibarıyla yüzde 2,3'e çıkmış, izleyen aylarda ise bir miktar gerilemiştir. Japonya Merkez Bankası (BoJ), krize tepki olarak 30 Ekim 2008 tarihinde faiz oranlarında 2001 yılından bu yana ilk kez indirmeye gitmiştir.

5. Nispeten güçlü ihracata rağmen büyümedeki yavaşlama karşısında Çin, Kasım ayında 586 milyar ABD doları büyüklüğünde bir mali paket açıklamıştır. Söz konusu paket, başta deprem yatırımları ve demiryolları olmak üzere büyük ölçüde altyapı yatırımlarına yönelik olmuştur. Hükümet, ayrıca, banka kredilerindeki kotanın kaldırıldığını, bankaların küçük firmalara, kırsal bölgelere ve teknolojiye yönelik faaliyette bulunan sanayilere borç vermelerinin teşvik edileceğini açıklamıştır. Diğer taraftan, Çin'de enflasyon oranı Ağustos ayında yüzde 4,9'dan Eylül ayında yüzde 4,6'ya gerilemiştir. Enflasyondaki düşüş ve küresel mali krize tepki olarak Çin Merkez Bankası, Ekim ayında faiz oranını iki kez 0,27'şer puan, Kasım ayında ise 1,08 puan indirmiştir. Banka, ayrıca, munzam karşılık oranını 5 Aralık itibarıyla 1 puan indirmiştir.

Uluslararası Merkez Bankası Faiz Oranları

II. CARİ İŞLEMLER HESABI

6. Cari işlemler açığındaki genişleme 2008 yılının üçüncü çeyreğinde yavaşlayarak sürmüştü, 2007 yılı sonunda 37,7 milyar ABD doları olan açık, 2008 yılı Haziran ayı itibarıyla yıllıklandırılmış bazda 45,8 milyar ABD doları ve Eylül ayı itibarıyla 47 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

7. İhracatın miktar olarak büyüme oranı yılın ikinci çeyreğinde ithalatın üzerinde olmuş, turizm gelirlerindeki yüksek artış sayesinde net ihracatın büyümeye katkısı pozitif olmuştur. Ancak, özellikle enerji fiyatlarının söz konusu dönemde gelmiş olduğu yüksek düzey nedeniyle ithalat fiyatlarındaki yıllık büyümenin ihracat fiyatlarını aşmasıyla, ihracatta yüksek oranlı büyüme ve turizm gelirlerinde görülen toparlanmaya karşın, cari işlemler açığı genişlemeye devam etmiştir.

8. Cari işlemler açığı ve finansman yapısına ilişkin göstergelerdeki iyileşme 2008 yılı ilk yarısında olumsuzla dönmüştür. İhracatın kısa vadeli dış borç stokunu karşılama oranı azalırken, ihracatın dış borç servisini karşılama oranı iyileşmeye devam etmiştir. Ancak, Merkez Bankası rezervlerine ilişkin oranların 2008 yılının ilk dokuz ayında, 2007 yılı sonuna göre, genel olarak bozulduğu dikkat çekmektedir. 2007 yılının ikinci yarısından itibaren sermaye girişlerinde görülen yavaşlama rezerv artışını sınırlamış, buna karşın finansman ihtiyacı artmaya devam etmiş ve bu durum Merkez Bankası rezervleri temel alınarak oluşturulan göstergelerin bir miktar düşmesine yol açmıştır.

Cari İşlemler Açığına ve Finansman Yapısına İlişkin Göstergeler

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
İhracatın ithalatı karşılama oranı	0,58	0,91	0,86	0,80	0,75	0,70	0,70	0,71	0,72
Toplam mal ihracatı / Kısa vadeli dış borç stoku	1,09	2,12	2,48	2,28	2,15	2,11	2,32	2,76	2,60
Toplam mal ihracatı / Dış borç servisi	1,41	1,41	1,41	1,88	2,25	2,13	2,34	2,37	2,89
Turizm gelirleri**/ Dış ticaret açığı	0,35	2,41	1,33	0,72	0,53	0,42	0,31	0,30	0,28
MB rezervleri / Kısa vadeli dış borç stoku	0,82	1,21	1,71	1,53	1,18	1,41	1,57	1,83	1,45
MB rezervleri / Toplam dış borç stoku***	0,20	0,17	0,22	0,24	0,23	0,31	0,31	0,31	0,28
MB rezervleri / Finansman ihtiyacı	1,84	-	20,02	11,36	2,81	2,58	1,97	2,09	1,57
MB rezervleri / Cari açık	2,34	-	44,87	4,68	2,61	2,37	1,98	2,03	1,72
MB rezervleri / Toplam mal ithalatı	0,44	0,52	0,60	0,53	0,41	0,47	0,47	0,47	0,40

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* Eylül ayı itibarıyla yıllık bazda.

** Yabancı ziyaretçilerden kaynaklanan turizm gelirleri.

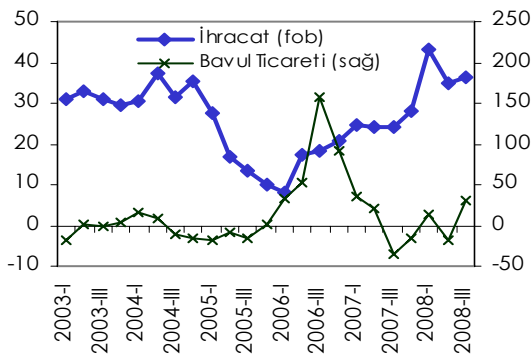
*** Eylül ayı itibarıyla tahmini dış borç stoku kullanılmıştır.

Mal İhracatı

9. TÜİK verilerine göre, 2008 yılının ilk yarısında yüzde 38,8 büyüyen ihracat yılın üçüncü çeyreğinde de yüzde 36,5 gibi yüksek bir oranda artmıştır. Yılın ilk dokuz ayında fiyat hareketlerinin nominal ihracat büyümesine yaptığı katkı, reel ihracat artışının yaptığı katkının üzerinde gerçekleşmiştir. Nitekim, bu dönemde miktar endeksi (reel ihracat) yüzde 12,2, birim değer endeksi yüzde 23,7 artmıştır. Öte yandan, yılın ilk yarısında gerileyen bavul ticareti yoluyla yapılan ihracat, Temmuz-Eylül döneminde artış göstermiştir.

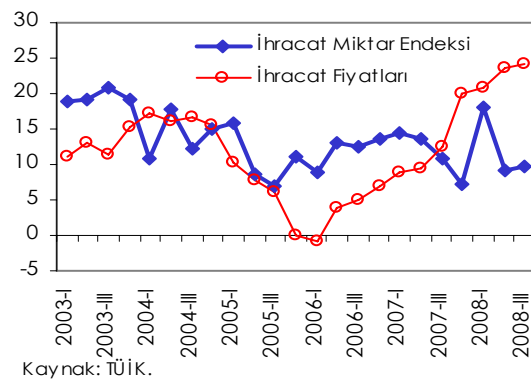
İhracat

(milyar ABD doları, yıllık yüzde değişim)

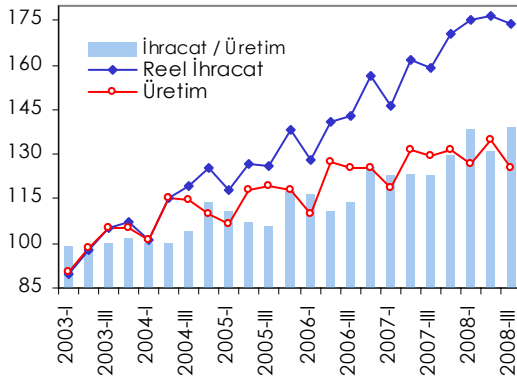
İhracat - Miktar ve Birim Değer

(2003=100, yıllık yüzde değişim)

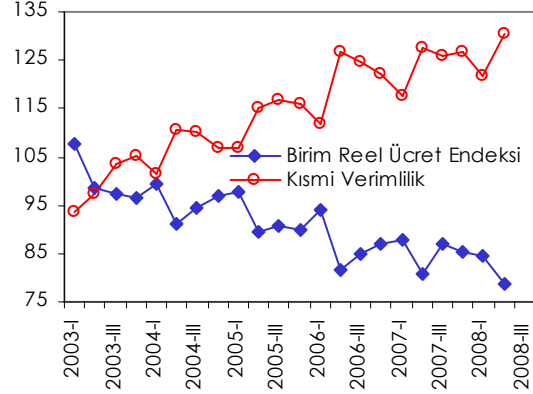
10. 2002 yılından itibaren yatırım harcamalarının da desteklediği verimlilik artışları, reel birim işgücü maliyetlerinin düşmesine katkıda bulunarak ihracattaki hızlı büyümeyi desteklemiştir. Ancak, son aylarda küresel düzeyde ortaya çıkan ekonomik yavaşlama özellikle gelişmiş ülkelerin ithalat talebinde azalışa yol açarak Türkiye'nin ihracat performansını olumsuz etkilemiştir. Nitekim, TİM verilerine göre Ekim ve Kasım aylarında ihracatın gerilemesi (sırasıyla yüzde 1,9 ve yüzde 22) ile ihracatımızı sürükleyen sektörlerin üretimlerinin Ekim ayında olumsuz gerçekleşmesi yılın son çeyreğinde ihracatın önemli oranda yavaşlayacağını göstermektedir.

İmalat Sanayi Üretim ve İhracatı
(2003=100)

Kaynak: TÜİK.

Birim Reel Ücret ve Verimlilik Endeksi
(2003=100)

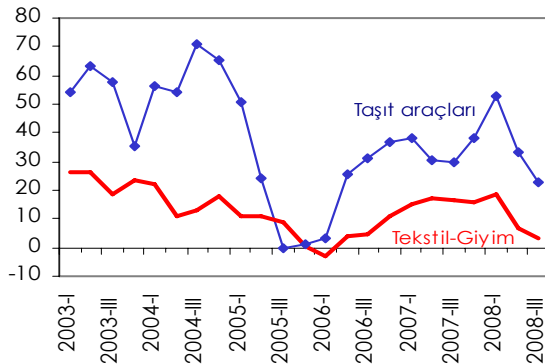

Kaynak: TCMB, TÜİK.

11. Toplam ve sektörel ihracat Temmuz-Eylül döneminde yılın ilk yarısına benzer eğilim sergilemiştir. Böylece, yılın ilk dokuz ayında fiyat artışlarının yüksek olduğu ana metal sektörü ihracatı toplam ihracat artışına en yüksek katkıyı sağlamış ve söz konusu dönemde ihracat artışının yaklaşık üçte biri ana metal sektörü kaynaklı olmuştur. Ancak, küresel durgunluk nedeniyle fiyatlarda gevşeme gözlenmesi ve sektör ihracatının yoğunlaştığı Körfez ülkelerinde demir-çelik stoklarının yüksek olması ana metal ihracatının önümüzdeki dönemde yavaşlayabileceğine işaret etmektedir.

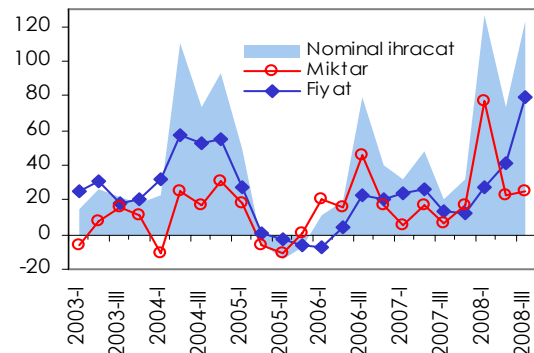
12. Verimlilik artışları ve yeni model üretimlerine geçişle 2006 yılının ikinci yarısından itibaren yüksek artışlar gösteren kara taşıtları sektörü Temmuz-Eylül döneminde yılın ilk yarısına kıyasla yavaşlayarak yıllık bazda yüzde 22,9 oranında artış göstermiştir. Söz konusu sektör, Ocak-Eylül döneminde ana metal sektöründen sonra toplam ihracata en yüksek katkıyı sağlayan ikinci sektör olmuştur. Ancak, Ekim ve Kasım aylarında gerek iç gerekse dış talepteki daralma göz önüne alınarak bazı markaların üretime kısa dönemli ara vermesi sonucu Otomotiv Sanayii Derneği verilerine göre Ekim ayında üretim yüzde 20,5, ihracat ise yüzde 21,9 oranında daralmıştır. Bunun yanı sıra, kara taşıtları ihracatının yaklaşık yüzde 80'ini Avrupa Birliği ülkelerine yapıldığı göz önüne alındığında, yılın kalan döneminde söz konusu ülkelerdeki talep daralmasının sektör ihracatını olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

M. Kara Taşıtları ve Tekstil-Giyim İhracatı
(Nominal, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TÜİK.

Ana Metal Sanayi İhracatı
(Yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TÜİK.

13. Tekstil ve giyim sektörü ihracatı ise 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren belirgin bir şekilde yavaşlamaktadır. Özellikle giyim sektörü ihracatı 2007 yılı son çeyreğinden bu yana yıllık bazda reel olarak gerilemektedir. Böylece ilgili sektörlerin 2000 yılı öncesinde yaklaşık yüzde 40 olan toplam ihracat içindeki payları Ocak-Eylül döneminde yüzde 17,2'ye kadar gerilemiştir. Söz konusu sektörlerin üretimi ve istihdamındaki düşüş eğilimi devam ederken, giyim sektörü ithalatı hızlı artış göstermektedir. Çin ve Hindistan gibi ülkelerin tekstil ve giyim ihracatında küresel düzeyde pazar paylarını artırması, Türkiye'de söz konusu sektörlerin performansını da olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

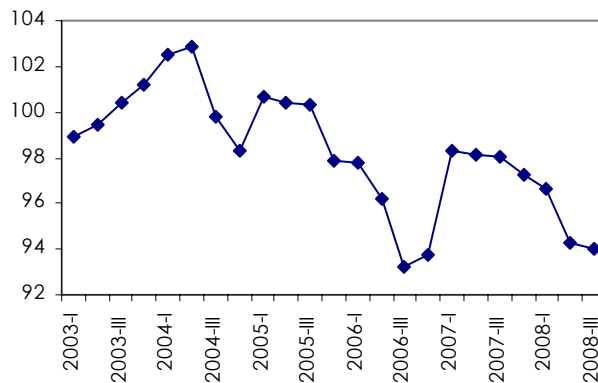
Ihracat (milyon ABD doları)

	Temmuz-Eylül dönemi itibarıyla									
			Değişim		Katkı		İhracat pay		Endeksler (% artış)	
	2007	2008	%	%	\$	2007	2008	fiyat	miktar	
Toplam	26713	36475	36,5					24,3	9,8	
Sermaye Malı	3250	4211	29,6	3,6	961	12,2	11,5	12,4	15,3	
Ara Malı	12550	19704	57,0	26,8	7154	47,0	54,0	36,6	14,9	
Tüketim Malı	10824	12399	14,6	5,9	1575	40,5	34,0	13,7	0,8	
Diğer	89	161	81,2	0,3	72	0,3	0,4	-	-	
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):										
Tarım ve Hayvancılık	700	775	10,7	0,3	75	2,6	2,1	-3,5	14,7	
Gıda Ürünleri ve İçecek	1336	1769	32,5	1,6	434	5,0	4,9	26,7	4,5	
Tekstil Ürünleri	2842	3063	7,8	0,8	221	10,6	8,4	7,9	-0,3	
Giyim Eşyası	3044	3015	-0,9	-0,1	-29	11,4	8,3	9,1	-9,4	
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	1212	2530	108,7	4,9	1317	4,5	6,9	67,7	24,4	
Kimyasal Madde ve Ürünler	1040	1433	37,7	1,5	392	3,9	3,9	19,9	14,9	
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	1031	1364	32,3	1,2	333	3,9	3,7	15,1	14,7	
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	894	1158	29,5	1,0	264	3,3	3,2	12,6	15,1	
Ana Metal Sanayi	3137	7010	123,5	14,5	3873	11,7	19,2	79,6	24,6	
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	1086	1533	41,2	1,7	447	4,1	4,2	24,8	12,9	
Makine ve Teçhizat	2013	2618	30,1	2,3	605	7,5	7,2	13,8	14,0	
Elektrikli Makina ve Cihazlar	1069	1372	28,3	1,1	303	4,0	3,8	12,6	13,9	
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	646	507	-21,5	-0,5	-139	2,4	1,4	9,4	-28,2	
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	3898	4788	22,9	3,3	891	14,6	13,1	9,6	12,1	
Diğer Ulaşım Araçları	628	860	37,0	0,9	232	2,3	2,4	-	-	

Kaynak: TÜİK.

14. Küresel düzeyde gözlenen temel girdi fiyat artışlarına paralel olarak gerek ihracat gerekse ithalat fiyatlarında Temmuz-Eylül döneminde yüksek oranlı artışlar gözlenmiştir. İthalat fiyatlarının yüzde 29,6, ihracat fiyatlarının ise yüzde 24,3 artması sonucu dış ticaret hadlerinde ithalat lehine gelişim bu dönemde de sürmüştür. Ancak, küresel durgunluğa bağlı olarak Ekim ayından itibaren ham petrol fiyatlarında gözlenen gerilemenin kalıcı olması durumunda önümüzdeki dönemde dış ticaret hadlerinin ihracat lehine dönmesi beklenmektedir.

Dış Ticaret Hadleri (2003=100)

Kaynak: TÜİK.

15. Küresel gıda fiyatlarında yılın üçüncü çeyreğinde gözlenen yavaşlama ihracat fiyatlarına da yansımış, tarım ve hayvancılık fiyatları bu dönemde gerilerken gıda ürünleri ve içecek sektörü ihracat fiyatları yılın ilk yarısına kıyasla daha düşük oranda artışlar göstermiştir. Ancak, ana metal ile rafine edilmiş petrol ile kok kömürü ihracat fiyatları bu dönemde rekor seviyelere ulaşmıştır.

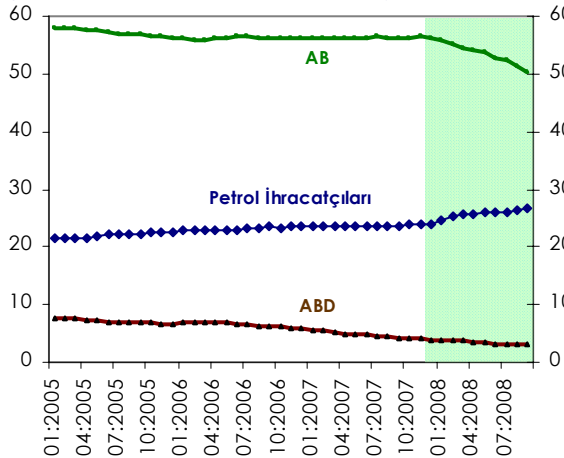
16. 2008 yılının ilk çeyreğinde, özellikle ana metal ve motorlu kara taşıtları öncülüğünde hızlanan reel ihracat büyüme oranları yılın ikinci çeyreğinden itibaren genel olarak gerilemiş, toplam ihracat miktar endeksi yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde sırasıyla yüzde 9,1 ve yüzde 9,8 artmıştır. Kalem bazında incelendiğinde, tekstil ve giyim sektörleri ihracat miktar endekslerinin Temmuz-Eylül döneminde gerilediği, motorlu kara taşıtları miktar endeksi artışında ise belirgin bir yavaşlama gözlemlendiği dikkat çekmektedir. Bu dönemde, rafine petrol ürünleri ve ana metal miktar endekslerindeki yüksek artışlar devam etmiştir.

17. Küresel düzeyde ortaya çıkan ekonomik yavaşlama özellikle gelişmiş ülkelerin ithalat talebinde azalışa yol açmıştır. Söz konusu gelişme Türkiye'nin ihracat performansı açısından bir risk unsuru oluşturmaktadır. Nitekim, AB ülkelerine yapılan ihracatın 2007 yılı başında yüzde 58'e ulaşan payı son aylarda yüzde 42'ye kadar gerilemiştir. Benzer şekilde, ABD'ye yapılan ihracatın da payı gerilemiştir. Buna karşın petrol ihracatçısı, AB-dışı Avrupa ve Doğu Asya ülkelerinin payının arttığı gözlenmiştir. Ülke dağılımındaki söz konusu gelişme ihracat için alternatif pazar imkanları açısından önem arz etse de, yurt dışı talepteki olumsuz görünüm kısa dönemde ihracatın yüksek performansını sürdürmesinin mümkün olmadığına işaret etmektedir. Ülke bazında incelendiğinde, Temmuz-Eylül döneminde Türkiye ihracatı içindeki payı en fazla artan ülkeler Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya, Katar ve S. Arabistan olmuştur.

18. İhracatın döviz kompozisyonu incelendiğinde, ülke gruplarındaki gelişmelere paralel olarak, Temmuz-Eylül döneminde ABD dolarının payı 2001 yılından bu yana gözlenen en yüksek seviyesine, euronun payı ise en düşük seviyesine ulaşmıştır. İngiliz poundu ile yapılan ihracat ise gerilemeye devam etmektedir. Diğer taraftan, parite hareketleri de ihracat ve ithalatın nominal değerine etkide bulunmuştur. Paritenin 2007 yılı Aralık ayında sabit tutulmasıyla yapılan hesaplama göre, euro-dolar parite değişimi 2008 yılının Temmuz-Eylül döneminde ihracatın ve ithalatın ABD doları değerini sırasıyla 0,4 ve 0,6 milyar ABD doları artırmıştır. Böylece, parite gelişmeleri söz konusu dönemde dış ticaret açığını 0,1 milyar ABD doları genişletici etkide bulunmuştur. 2007 yılı Aralık ayında ortalama 1,46 olan euro-dolar paritesi Temmuz ayında 1,58'e kadar yükselmiş, Ağustos ayından itibaren gerilemeye başlamış ve Ekim ayında 1,33'e gerilemiştir.

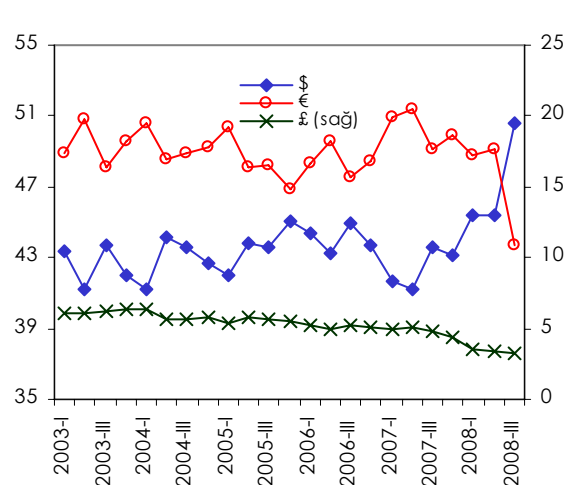
İhracatta Seçilmiş Ülke Payları

(toplam ihracattaki pay, yıllıklandırılmış veriler)

Kaynak: TÜİK.

İhracatta Döviz Kompozisyonu (% pay)

Kaynak: TÜİK.

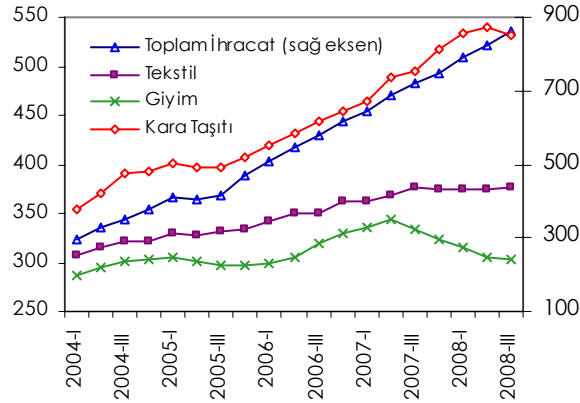
İhracat – Ülke Dağılımı (milyon ABD doları)

	Temmuz-Eylül itarıyla						
	2007		2008		% Değişim	Katkı	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		%	\$
Toplam	26713	..	36475	..	36,5
Avrupa Birliği Ülkeleri (27)	14728	55,1	16510	45,3	12,1	6,7	1782
Diğer Ülkeler	11272	42,2	19196	52,6	70,3	29,7	7924
Diğer Avrupa	2739	10,3	3869	10,6	41,2	4,2	1130
Doğu Asya	1407	5,3	2068	5,7	47,0	2,5	661
Diğer	9865	36,9	13259	36,4	34,4	12,7	3394
Türkiye Serbest Bölgeleri	713	2,7	769	2,1	7,8	0,2	56
Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Grupları:							
OECD	16.151	60,5	17.932	49,2	11,0	6,7	1781
Almanya	3.084	11,5	3.385	9,3	9,8	1,1	301
İngiltere	2.247	8,4	2.214	6,1	-1,5	-0,1	-33
İtalya	1.622	6,1	1.929	5,3	19,0	1,2	308
Fransa	1.386	5,2	1.708	4,7	23,2	1,2	322
İspanya	1.100	4,1	906	2,5	-17,6	-0,7	-193
ABD	1.027	3,8	1.192	3,3	16,0	0,6	165
Hollanda	777	2,9	848	2,3	9,2	0,3	71
Yunanistan	565	2,1	673	1,8	19,1	0,4	108
Diğer OECD	4.908	18,4	5.075	13,9	3,4	0,6	167
Orta Doğu Ülkeleri	3.850	14,4	8.393	23,0	118,0	17,0	4543
BAE	797	3,0	3.007	8,2	277,1	8,3	2210
Irak	728	2,7	1.081	3,0	48,4	1,3	353
S.Arabistan	456	1,7	798	2,2	74,9	1,3	342
Katar	109	0,4	424	1,2	290,6	1,2	316
İran	323	1,2	472	1,3	46,4	0,6	150
Rusya	1.203	4,5	1.804	4,9	50,0	2,3	601
Romanya	874	3,3	1.123	3,1	28,5	0,9	249
Bulgaristan	535	2,0	602	1,6	12,4	0,2	66
Çin	292	1,1	458	1,3	57,0	0,6	166

Kaynak: TÜİK.

19. Mevsimsellikten arındırılmış veriler de, yılın üçüncü çeyreğindeki ihracattaki süregelen performansı desteklemektedir. Bu dönemde, mevsimsellikten arındırılmış reel ihracat bir önceki çeyreğe göre yüzde 3 artış göstermiştir. Ancak, ihracatın öncü sektörlerinden motorlu kara taşıtları mevsimsellikten arındırılmış reel ihracatı bir önceki döneme göre yüzde 2,2, giyim sektörü ihracatı ise yüzde 0,8 gerilemiştir.

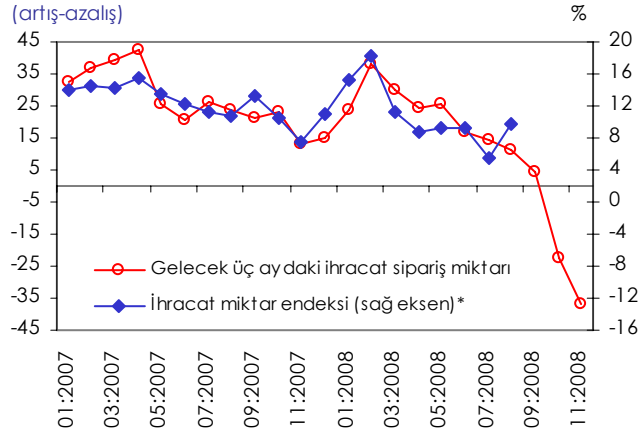
Mevsimsellikten Arındırılmış İhracat ve Seçilmiş Alt Sektörler (2003=100)

20. TCMB İktisadi Yönelim Anketi (İYA)'nde yer alan ve Ekim ve Kasım aylarında belirgin bir şekilde gerileyen gelecek üç aydaki sipariş miktarı beklentisi, reel ihracatın yılın son çeyreğinde gerileyeceğine işaret etmektedir.

İhracat Beklentileri- Gelecek 3 ay

(artış-azalış)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* 3-aylık hareketli ortalamanın yıllık % artışı. İhracat miktar endeksi grafiği bir ay geriye kaydırılmıştır.

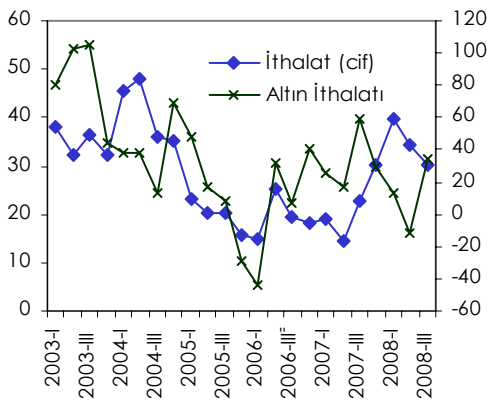
Mal İthalatı

21. 2008 yılı ilk yarısında yüzde 36,9 büyüyen ithalat, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 30 artış göstermiştir. Söz konusu artış büyük ölçüde fiyat artışlarından kaynaklanmış, nitekim Temmuz-Eylül dönemindeki reel ithalat (ithalat miktar endeksi) büyümesi sadece yüzde 0,2 düzeyinde olurken, ithalat fiyatları yüzde 29,6 artmıştır.

22. Ara malı ithalatı, yılın ilk yarısında olduğu gibi, Temmuz-Eylül döneminde de ithalat artışının temel belirleyicisi olmuştur. Bu dönemde petrol fiyatlarının rekor seviyelere yükselmesi enerji ithalatını hızlandırmış ve ara malı ithalatına yüksek katkı sağlamıştır.

İthalat

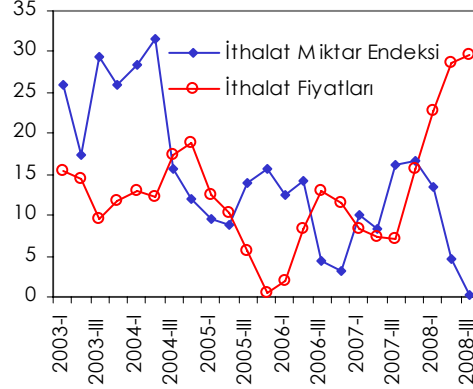
(milyar ABD doları, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

İthalat - Miktar ve Birim Değer

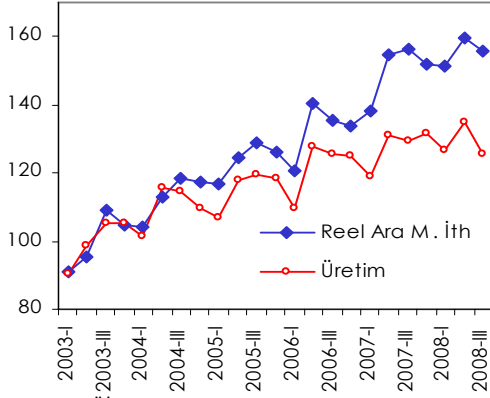
(2003=100, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TÜİK.

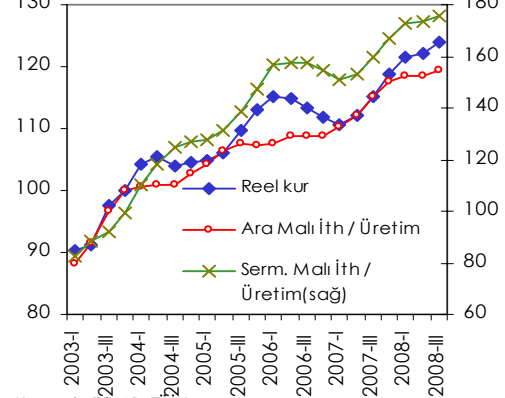
23. Ara malı ithalatındaki artış Temmuz-Eylül döneminde tamamen fiyat artışlarından kaynaklanmıştır. Söz konusu dönemde, sanayi üretimindeki gerilemeye paralel olarak, miktar cinsinden ara malı ithalatı yıllık bazda yüzde 0,4 gerilemiştir. Diğer taraftan, miktar olarak tüketim ve sermaye malı ithalatında bu dönemde kayda değer bir yavaşlama olmuştur. Yılın ilk yarısında sırasıyla yüzde 21,3 ve yüzde 12,9 olan yıllık tüketim ve sermaye malı reel ithalat artışı, yılın üçüncü çeyreğinde sırasıyla yüzde 3,5 ve yüzde 1,9'a gerilemiştir. Üretim ve yatırımdaki olumsuz göstergeler, yılın son çeyreğinde ithalattaki yavaşlamanın belirginleşeceği göstermektedir.

**İmalat Sanayi Üretimi ve
Ara Mali İthalatı (2003=100)**

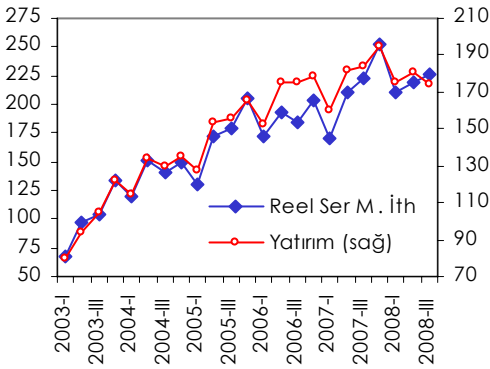
Kaynak: TÜİK.

**Ara ve Serm. M. İth./ İmalat San. Üre.
oranı ve Reel Kur (ÜFE) (12-aylık ort.)**

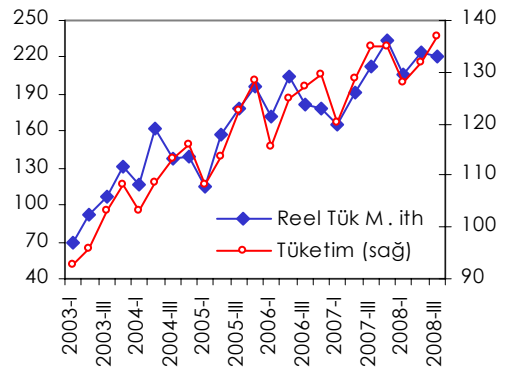
Kaynak: TCMB, TÜİK.

**Yatırım Harcamaları ve
Serm.Mali İthalatı (2003=100)**

Kaynak: TÜİK.

**Tüketim Harcamaları ve
Tük. Mali İthalatı (2003=100)**

Kaynak: TÜİK.

24. Kalem bazında incelendiğinde, Temmuz-Eylül döneminde ithalat artışına en yüksek katkının fiyat artışına bağlı olarak ham petrol ve doğalgazdan geldiği gözlenmektedir. Fiyat artışının yüksek olduğu diğer bir sektör olan ana metal sanayi sektörü ile bu sektöre girdi sağlayan "atık ve hurdalar" da toplam ithalat artışına önemli katkı sağlamıştır. İthalat artışına görece olarak yüksek katkı sağlayan diğer kalemler; rafine edilmiş petrol ile kimyasal madde ve ürünler olmuştur.

25. 2007 yılı ortalarından itibaren kur ve iç talepteki gelişmeler ile düşük baz etkisinin katkılarıyla artışa geçen binek otomobil ithalatı, baz etkisinin ortadan kalkmasıyla 2008 yılının üçüncü çeyreğinde reel bazda yüzde 3,3 gerilemiştir. Ancak, bu dönemde binek otomobil ithalat fiyatlarının yüzde 11,3 yükselmesi sonucu nominal binek otomobil ithalatı yüzde 7,7 oranında artmıştır. Öte yandan, 2007 yılı ikinci çeyreğinden bu yana yükseliş eğiliminde olan dayanıklı, yarı dayanıklı ve dayanıksız tüketim malı ithalatı ise 2008 yılı üçüncü çeyreğinde yavaşlama göstermiştir.

26. Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri ithalatı, Temmuz-Eylül döneminde düşük bazın da katkısıyla, yüzde 42,6 büyüme sergilemiştir. Ancak, yılın ilk yarısına kıyasla yavaşlayan motorlu kara taşıtları ihracatına paralel olarak taşıt araçlarının aksam ve parçaları ithalatı aynı dönemde belirgin bir şekilde yavaşlamış ve yüzde 9,4 artış göstermiştir. Söz konusu gelişme önümüzdeki dönemde sektör ihracatına ilişkin olumsuz beklentileri teyit etmektedir.

İthalat

(milyon ABD doları)

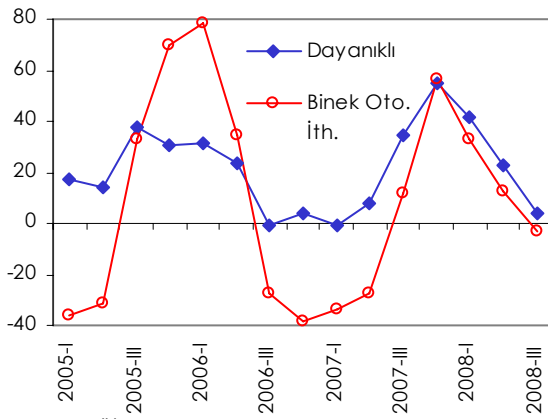
Temmuz-Eylül dönemi itibarıyla

	2007	2008	Değişim		Katkı	İthalat payı		Endeksler (% artış)		
			%	%		\$	2007	2008	fiyat	miktar
Toplam	44355	57675	30,0					29,6	0,2	
Sermaye Malı	6977	7436	6,6	1,0	459	15,7	12,9	4,5	1,9	
Ara Malı	32323	44367	37,3	27,2	12044	72,9	76,9	37,8	-0,4	
Tüketim Malı	4917	5735	16,6	1,8	818	11,1	9,9	12,7	3,5	
Diğer	137	137	-0,5	0,0	-1	0,3	0,2	-	-	
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):										
Tarım ve Hayvancılık	1125	1477	31,3	0,8	352	2,5	2,6	38,6	-5,3	
Madencilik ve Taşocakçılığı	6240	10478	67,9	9,6	4238	14,1	18,2	58,5	5,9	
Hampetrol ve Doğalgaz	5262	8864	68,5	8,1	3603	11,9	15,4	57,5	6,9	
Gıda ve İçecek	694	1069	54,1	0,8	375	1,6	1,9	33,1	15,1	
Tekstil Ürünleri	1423	1327	-6,7	-0,2	-96	3,2	2,3	5,5	-11,6	
Kağıt ürünleri	771	799	3,7	0,1	29	1,7	1,4	11,8	-7,3	
Rafine edilmiş petrol, Kok köm.	2871	4316	50,3	3,3	1445	6,5	7,5	61,6	-7,9	
Kimyasal Madde ve Ürünler	6133	7437	21,3	2,9	1304	13,8	12,9	21,9	-0,7	
Plastik ve Kautçuk ürünleri	825	917	11,2	0,2	92	1,9	1,6	12,6	-1,4	
Ana Metal Sanayi	6734	9277	37,8	5,7	2543	15,2	16,1	38,4	-0,5	
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	750	953	27,0	0,5	203	1,7	1,7	12,0	13,2	
Makine ve Teçhizat	4339	4452	2,6	0,3	113	9,8	7,7	11,5	-8,0	
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Mak.	678	671	-1,1	0,0	-8	1,5	1,2	0,4	-1,5	
Elektrikli Makina ve Cihazlar	1696	1849	9,0	0,3	153	3,8	3,2	1,7	7,1	
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	1487	1278	-14,1	-0,5	-210	3,4	2,2	8,7	-21,1	
Tıbbi ve Optik aletler	822	977	18,8	0,3	155	1,9	1,7	-4,0	23,6	
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	3546	3816	7,6	0,6	270	8,0	6,6	7,5	0,1	
Diğer Ulaşım Araçları	623	1031	65,6	0,9	408	1,4	1,8	-	-	
Atık ve hurdalar (toptan ve perakende)	1324	3024	128,5	3,8	1700	3,0	5,2	102,4	13,1	

Kaynak: TÜİK.

Dayanıklı Tük. M. ve Binek Oto. İth.

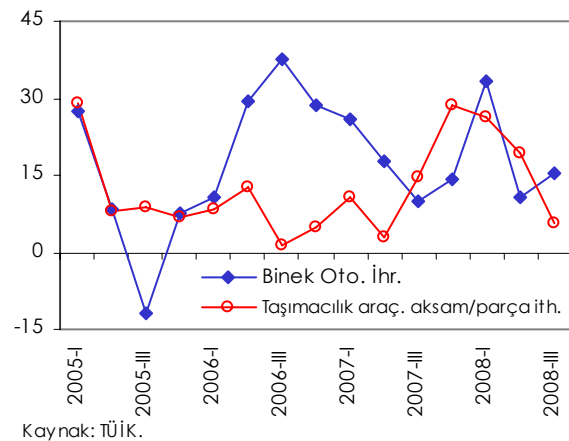
(2003=100, yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TÜİK.

Taşıt Araçları Aksam/Parça İthalatı ve Binek Oto. İhracatı

(2003=100, yıllık % değ.)

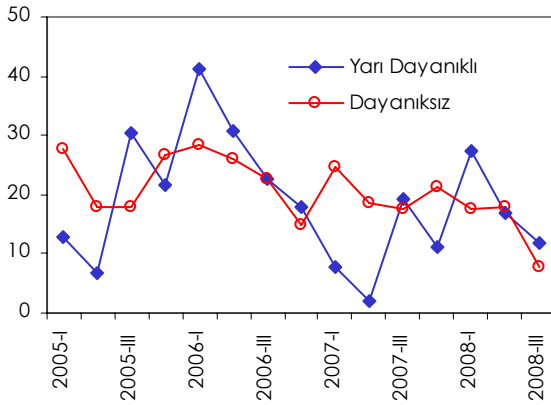

Kaynak: TÜİK.

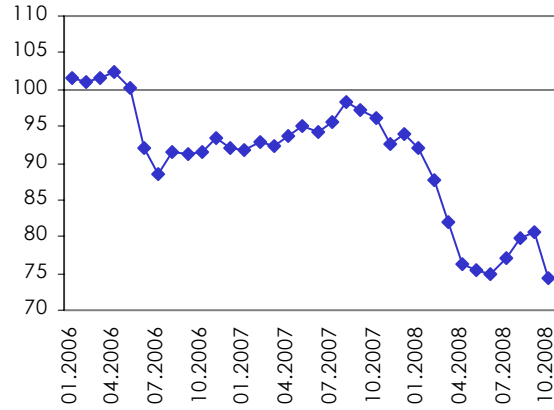
27. 2006 yılı Mayıs ayından itibaren 100 seviyesinin altında seyreden TCMB/TÜİK tarafından yayımlanan tüketici güven endeksi, 2008 yılı Ekim ayında, yayımlanmaya başladığı 2003 yılı Aralık ayından bu yana gözlenen en düşük seviyesine gerilemiştir.

Yarı Dayanıklı ve Dayanısız

Tüketim Mali İth. (2003=100, yıllık % değ.)

Kaynak: TÜİK.

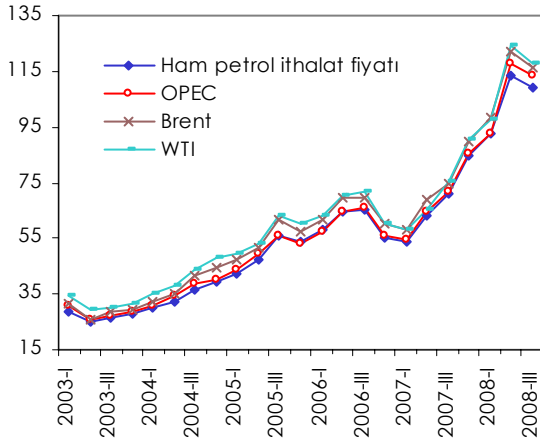
Tüketici Güven Endeksi (TCMB-TÜİK)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

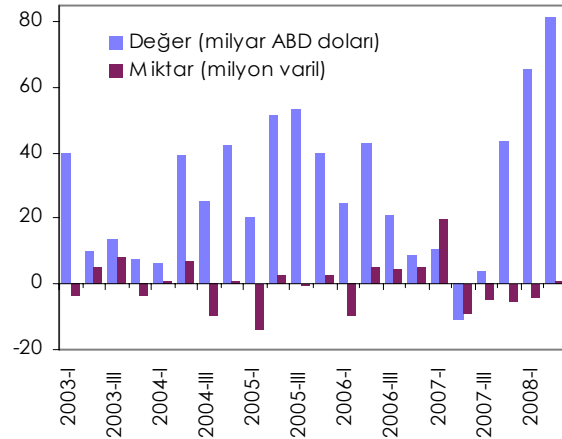
28. Uluslararası ham petrol fiyatları, 2007 yılı başından itibaren artış eğilimine girmiş ve 2008 yılı Temmuz ayında tarihi yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ancak, daha sonra küresel ekonomik durgunluk nedeniyle petrol talebindeki artış hızı belirgin olarak yavaşlamış ve ham petrol fiyatları gerilemeye başlamıştır. Uluslararası piyasada ham petrol varil fiyatları Kasım ayında 45 ABD dolarına kadar gerilemiştir. Ancak, 2008 yılının Temmuz-Eylül döneminde ham petrol fiyatlarının geçen yılın aynı dönemine göre ortalama olarak yaklaşık yüzde 53 daha yüksek olması, bu dönemde enerji ithalatının toplam ithalat artışına yüksek katkı yapmasına neden olmuştur. Nitekim, yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 30 artan toplam ithalata enerji ithalatı 12,5 puan katkı sağlamıştır.

Ham Petrol Fiyatları

(varil başına ABD doları, ortalama)

Kaynak: TÜİK, OPEC,

Ham Petrol İthalatı

Kaynak: TÜİK.

29. Temmuz-Eylül döneminde, ana metal ile ham petrol ve doğal gazın yanı sıra, ithalat fiyatları yüksek artış gösteren diğer sektörler gıda ürünleri ve içecek, kimyasal madde ve ürünler ile metal eşya sanayi olmuştur.

30. İthalattaki yavaşlama ve ihracattaki güçlü performans neticesinde 2008 yılı başından itibaren reel ithalat artışları reel ihracatın altında kalmıştır. İthalattaki yavaşlama yılın üçüncü çeyreğinde hızlanmış ve yıllık bazda ithalat miktar endeksi söz konusu dönemde sadece yüzde 0,2 artış göstermiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, 2008 yılının ikinci çeyreğinde pozitif dönen ve GSYH büyüme oranını 0,3 puan artıran net ihracat, yılın üçüncü çeyreğinde de GSYH büyümesine 1,5 puanlık katkı yapmıştır.

31. Miktar endeksleri kalem bazında incelendiğinde, yılın üçüncü çeyreğinde radyo, TV ve haberleşme cihazları, makine ve teçhizat, tekstil ürünleri, kağıt ürünleri ile rafine edilmiş petrol

ve ürünleri ithalat miktar endekslerinin önemli miktarda gerilediği gözlenmiştir. Öte yandan, ham petrol ve doğal gaz, gıda ürünleri, metal eşya, tıbbi ve optik alet ile atık ve hurdalar ithalat miktar endekslerindeki artış söz konusu dönemde devam etmiştir.

32. 2007 yılından itibaren AB ülkelerinden yapılan ithalatın payında gerileme gözlenirken, başta Rusya olmak üzere, Orta Doğu ülkeleri ve Kazakistan'dan yapılan ithalatın payında artış gözlenmektedir. Bu gelişmede, petrol fiyatlarındaki yükselişe bağlı olarak söz konusu ülkelerden yapılan enerji ithalatının hızla artması etkili olmuştur. Ayrıca, ABD'den yapılan ithalatın payında da kayda değer bir artış görülmüştür.

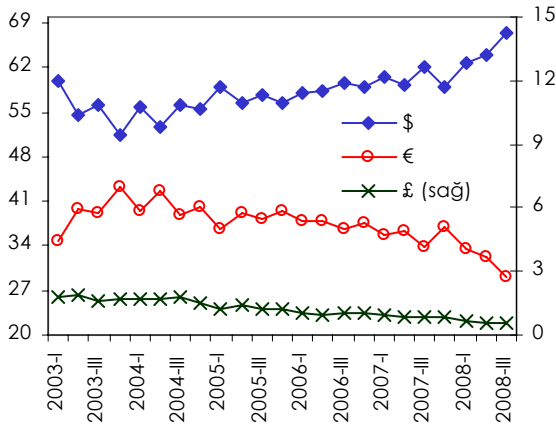
İthalat – Ülke Dağılımı
(milyon ABD doları)

	Temmuz-Eylül itibarıyla						
	2007		2008		% Değişim	Katkı	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		%	\$
Toplam	44355	..	57675	..	30,0		
Avrupa Birliği Ülkeleri (27)	16873	38,0	19800	34,3	17,3	6,6	2927
Diğer Ülkeler	27194	61,3	37476	65,0	37,8	23,2	10282
Diğer Avrupa	9316	21,0	13147	22,8	41,1	8,6	3831
Asya	9190	20,7	10270	17,8	11,7	2,4	1079
Diğer	8688	19,6	14059	24,4	61,8	12,1	5371
Türkiye Serbest Bölgeleri	288	0,6	399	0,7	38,4	0,2	111
Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Grupları							
OECD	23.292	52,5	29.213	50,7	25,4	13,4	5922
Almanya	4.395	9,9	4.847	8,4	10,3	1,0	452
İtalya	2.569	5,8	2.974	5,2	15,8	0,9	405
A.B.D.	2.157	4,9	4.175	7,2	93,6	4,5	2018
Fransa	1.948	4,4	2.525	4,4	29,6	1,3	577
İngiltere	1.239	2,8	1.310	2,3	5,7	0,2	71
İsviçre	1.793	4,0	2.500	4,3	39,4	1,6	706
İspanya	1.034	2,3	1.236	2,1	19,5	0,5	202
Japonya	916	2,1	1.060	1,8	15,7	0,3	144
G. Kore	1.129	2,5	1.012	1,8	-10,3	-0,3	-116
Belçika	683	1,5	841	1,5	23,1	0,4	158
Hollanda	599	1,4	865	1,5	44,4	0,6	266
Polonya	368	0,8	508	0,9	38,0	0,3	140
İsveç	435	1,0	517	0,9	18,7	0,2	81
Diğer OECD	4.025	9,1	4.843	8,4	20,3	1,8	818
Orta Doğu Ülkeleri	3.452	7,8	5.759	10,0	66,8	5,2	2307
Irak	168	0,4	544	0,9	223,9	0,8	376
İran	1.812	4,1	2.790	4,8	54,0	2,2	978
S. Arabistan	634	1,4	1.022	1,8	61,1	0,9	388
Rusya	5.999	13,5	8.483	14,7	41,4	5,6	2485
Çin	3.665	8,3	4.339	7,5	18,4	1,5	674
Ukrayna	1.290	2,9	1.847	3,2	43,1	1,3	556
Romanya	790	1,8	862	1,5	9,1	0,2	72
Hindistan	616	1,4	626	1,1	1,6	0,0	10
Kazakistan	380	0,9	588	1,0	54,9	0,5	208
Cezayir	580	1,3	738	1,3	27,2	0,4	158

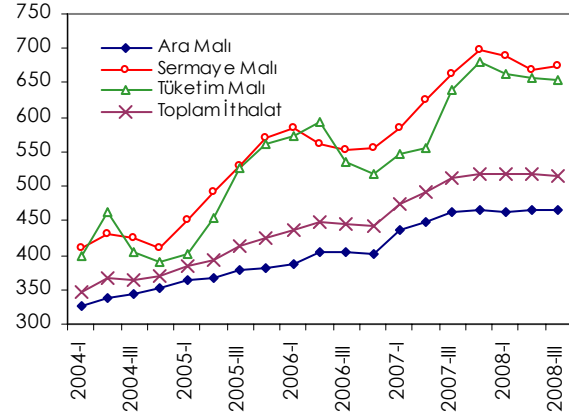
Kaynak: TÜİK.

33. AB'den yapılan ithalatın payındaki gerilemeyle birlikte, 2008 yılının üçüncü çeyreğinde euro cinsinden yapılan ithalatın payı tarihsel en düşük seviyesine gerilemiş, ABD doları cinsinden ithalatın payı ise en yüksek seviyesine ulaşmıştır. İngiliz poundu cinsinden ithalatın payı ise 1990'lı yılların ikinci yarısından bu yana istikrarlı bir şekilde gerilemeye devam etmektedir.

34. Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre, Temmuz-Eylül döneminde miktar cinsinden ithalat bir önceki çeyreğe göre yüzde 0,5 gerilemiştir. Söz konusu dönemde ara malı ithalatı ve sermaye malı ithalatı önceki dönem seviyelerini korurken, tüketim malı ithalatı yüzde 0,7 oranında gerileme göstermiştir.

İthalatta Döviz Kompozisyonu (% pay)

Kaynak: TÜİK.

Mevsimsellikten Arındırılmış İthalat ve Seçilmiş Alt Sektörler (2003=100)

Kaynak: TCMB.

Hizmetler Hesabı

35. Turizm gelirleri 2007 yılındaki artış eğilimini 2008 yılının ilk dokuz ayında da sürdürmüş ve geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 19,4 artmıştır. Söz konusu dönemde artışın 15,5 puanı ziyaretçi sayısındaki artıştan kaynaklanmıştır. Turizm giderlerinin bu dönemde yüzde 9,3 artması sonucu "net" turizm gelirindeki artış yüzde 21,4 olmuştur.

Turizm İstatistikleri

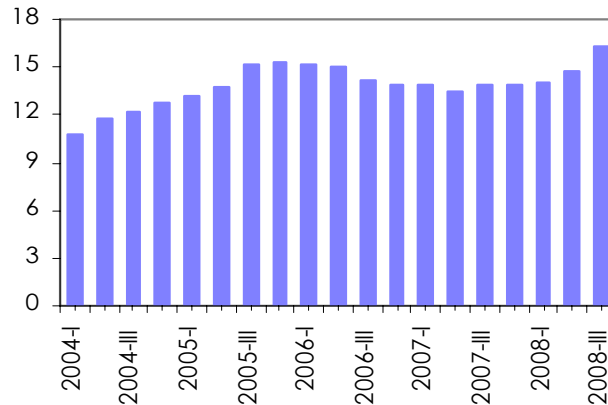
	2007				2007	2008		
	I	II	III	IV		I	II	III
Turizm Gelirleri (milyon ABD doları)	2163	3727	8732	3865	18487	2776	4693	9988
Çıkış yapan yabancı ziyaretçiler (bin kişi)	2552	5777	9941	4746	23017	3000	6824	11283
Çıkış yapan vatandaş ziyaretçiler (bin kişi)	640	710	1930	918	4198	726	798	2071
Turizm Giderleri (milyon ABD doları)	671	903	809	876	3260	805	1007	793
Giriş yapan vatandaş ziyaretçiler (bin kişi)	1174	1356	1137	1289	4956	1065	1456	1049

Kaynak: TÜİK, TCMB.

36. Öte yandan, yılın ilk dokuz ayında taşımacılık giderleri ve mal ticareti nedeniyle ödenen komisyon ve benzeri giderleri içeren diğer ticari hizmet giderlerindeki artış hızlanırken, inşaat ve sigorta gelirleri sınırlı düzeyde artmıştır. Ancak, turizm gelirlerinin katkısıyla, hizmetler hesabı fazlası söz konusu dönemde yüzde 20,5 artmıştır.

Hizmetler Hesabı

(12-aylık, milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

Hizmetler Hesabı
(milyon ABD doları)

	2007				2007	2008		
	I	II	III	IV		I	II	III
Hizmetler hesabı	1239	2649	7730	2255	13873	1357	3403	9241
Toplam gelir	4148	6327	11792	6482	28749	5.285	8.053	13.831
Toplam gider	-2909	-3678	-4062	-4227	-14876	-3.928	-4.650	-4.590
Taşımacılık	15	29	-13	-376	-345	-275	-176	286
Gelir	1079	1562	1978	1555	6174	1.374	1.952	2.470
Gider	-1064	-1533	-1991	-1931	-6519	-1.649	-2.128	-2.184
Turizm	1490	2825	7923	2989	15227	1.971	3.686	9.195
Gelir	2162	3728	8732	3865	18487	2.776	4.693	9.988
Gider	-672	-903	-809	-876	-3260	-805	-1.007	-793
İnşaat hizm.	190	228	139	202	759	231	237	234
Gelir	190	228	139	202	759	231	237	234
Gider	0	0	0	0	0	0	0	0
Finansal hizm.	-79	-41	-26	-82	-228	-31	-43	-38
Gelir	73	88	114	120	395	180	235	235
Gider	-152	-129	-140	-202	-623	-211	-278	-273
Diğer Hizmetler	-377	-392	-293	-478	-1540	-539	-301	-436
Gelir	644	721	829	740	2934	724	936	904
Gider	-1021	-1113	-1122	-1218	-4474	-1263	-1237	-1340

Kaynak: TCMB.

Gelir Hesabı

37. 2008 yılında, özel sektörün uzun vadeli borçlanmasına paralel olarak faiz ödemeleri, son yıllarda yüksek seyreden doğrudan yatırım girişlerine bağlı olarak ise yurt dışına kâr transferleri artış göstermiştir. Portföy yatırım gelirinin aynı dönemde artması söz konusu giderleri telafi edememiş ve böylece, gelir hesabı açığı geçen yılın aynı dönemine göre genişlemiştir.

Gelir Hesabı
(milyon ABD doları)

	2007				2007	2008		
	I	II	III	IV		I	II	III
Gelir Hesabı	-1968	-1648	-1856	-1670	-7142	-1910	-2495	-1775
Ücret Ödemeleri (net)	-29	-28	-25	-24	-106	-27	-26	-28
Yatırım Geliri (net)	-1939	-1620	-1831	-1646	-7036	-1883	-2469	-1747
Toplam gelir	1644	1371	1644	1725	6384	2159	1511	1600
Toplam gider	-3583	-2991	-3475	-3371	-13420	-4042	-3980	-3347
Doğrudan Yatırımlar	-376	-662	-462	-600	-2100	-529	-1273	-285
Gelir	22	52	22	12	108	70	42	19
Gider	-398	-714	-484	-612	-2208	-599	-1315	-304
Portföy Yatırımları	-566	372	-74	651	383	33	321	79
Gelir	1084	794	1065	1175	4118	1522	922	1126
Gider	-1650	-422	-1139	-524	-3735	-1489	-601	-1047
Diğer Yatırımlar	-997	-1330	-1295	-1697	-5319	-1387	-1517	-1541
Faiz geliri	538	525	557	538	2158	567	547	455
Faiz gideri	-1535	-1855	-1852	-2235	-7477	-1954	-2064	-1996
Uzun vade	-1359	-1713	-1650	-2061	-6783	-1797	-1915	-1828
Merkez Bankası	-123	-91	-230	-119	-563	-115	-94	-214
Genel Hükümet	-394	-503	-319	-504	-1720	-360	-410	-277
Bankalar	-216	-299	-321	-410	-1246	-376	-239	-287
Diğer Sektör	-626	-820	-780	-1028	-3254	-946	-1172	-1050
Kısa vade	-176	-142	-202	-174	-694	-157	-149	-168

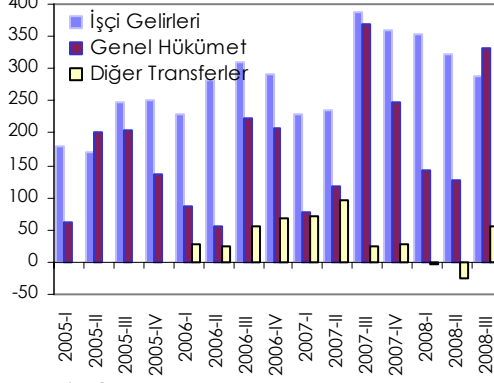
Kaynak: TCMB.

Cari Transferler

38. Ocak-Eylül döneminde cari transferler yüzde 0,7 gerilemiştir. Bu dönemde Genel Hükümet transferleri yüzde 6,8, işçi gelirleri yüzde 13,2 artarken, yurt dışında yerleşik kişilerle gerçekleştirilen diğer sigorta ve reasürans işlemlerini kapsayan diğer transferler yüzde 85 dolayında gerilemiştir.

Cari transferler

(milyon ABD doları)

Kaynak: TCMB.

III. SERMAYE HAREKETLERİ

39. 2008 yılının ilk dokuz ayında, cari işlemler ile net hata ve noksan kalemlerinin toplamından oluşan dış finansman ihtiyacı 40,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Rezerv değişimleri ve IMF kredileri hariç tutulduğunda, bu dönemdeki net sermaye girişi 47,7 milyar ABD doları, IMF kredileri ile birlikte 49,9 milyar ABD doları olmuştur. Finansman yapısında doğrudan yatırımlar ve özel sektörün kullandığı uzun vadeli krediler belirleyici olmuştur.

40. Bu gelişmelere bağlı olarak aynı dönemde, resmi rezervler 4,2 milyar ABD doları, bankaların muhabir mevcutları ise 5 milyar ABD doları artmıştır.

41. 2001 yılı krizi sonrasında sağlanan görece istikrarla birlikte genellikle pozitif bakiye veren net hata ve noksan kalemi, 2008 yılının özellikle ikinci çeyreğinden itibaren yaşanan siyasi belirsizlik ve küresel krizin olumsuz etkilerinin de bir sonucu olarak yüksek düzeyde negatif bakiye vermiştir.

Dış finansman ihtiyacı ve finansman kaynakları (milyar ABD doları)

	2006	2007				2007	2008		
		I	II	III	IV		I	II	III
1. Cari İşlemler Dengesi	-31,9	-9,3	-10,0	-6,8	-11,6	-37,7	-12,1	-15,3	-8,0
2. Net Hata Noksan	-0,2	0,9	2,9	-3,7	0,9	1,1	0,9	-5,6	-0,7
I. Toplam Finansman İhtiyacı (=1+2)	-32,1	-8,3	-7,1	-10,5	-10,7	-36,6	-11,2	-20,8	-8,7
II. Toplam Finansman (=1+2+3)	32,1	8,3	7,1	10,5	10,7	36,6	11,2	20,8	8,7
1. Sermaye Hareketleri (net)	53,0	17,3	13,9	8,9	12,0	52,1	11,3	24,4	11,9
Doğrudan Yatırımlar (net)	19,3	8,3	2,7	4,3	4,8	20,1	3,6	3,4	3,1
Portföy Yatırımları (net)	7,4	4,5	1,5	-1,9	-3,4	0,7	-1,3	3,0	-1,5
Genel Hükümetin Tahvil İhracı	3,3	3,4	-1,0	-0,5	-0,9	0,9	-0,9	0,5	1,5
Yabancıların Türkiye'de Menkul Kıymet Alımı	8,1	1,8	2,9	-0,1	-2,7	1,9	0,0	2,3	-1,6
Yerleşiklerin Yurt Dışında Menkul Kıymet Alımı	-4,0	-0,7	-0,4	-1,3	0,3	-2,1	-0,5	0,1	-1,4
Kredi Kullanımı (IMF kredileri hariç, net)	24,6	8,1	10,7	7,2	9,6	35,6	10,1	14,9	9,1
Genel Hükümet	-0,7	0,1	-0,4	0,3	0,1	0,1	-0,5	-0,4	0,3
Bankalar	5,8	0,9	3,3	-0,1	1,5	5,6	1,9	1,9	2,5
Uzun Vade	9,8	2,1	2,6	1,9	0,6	7,3	1,7	0,8	0,8
Kısa Vade	-4,0	-1,3	0,7	-2,0	0,9	-1,7	0,2	1,1	1,7
Diğer Sektörler	19,5	7,1	7,8	6,9	8,1	29,9	8,7	13,4	6,4
Uzun Vade	18,3	6,4	5,9	5,4	7,8	25,4	7,1	9,7	5,4
Kısa Vade	0,5	-0,1	0,6	0,2	-0,5	0,2	0,1	0,6	0,3
Ticari Krediler	0,7	0,8	1,3	1,3	0,8	4,2	1,5	3,1	0,7
Mevduat	4,6	-3,4	-0,5	-1,0	1,6	-3,3	0,3	2,7	1,2
Merkez Bankası	-1,3	-0,3	-0,3	-0,6	-0,4	-1,5	-0,3	-0,3	-0,7
Bankalar	5,9	-3,2	-0,3	-0,4	2,0	-1,9	0,6	3,1	1,9
Diğer	-2,9	-0,2	-0,4	0,3	-0,7	-1,0	-1,4	0,5	0,0
2. IMF Kredileri	-4,5	-2,3	0,0	-1,0	-0,7	-4,0	-0,5	3,2	-0,4
Merkez Bankası	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Genel Hükümet	-4,5	-2,3	0,0	-1,0	-0,7	-4,0	-0,5	3,2	-0,4
3. Rezerv Değişimi (- artış)	-16,4	-6,6	-6,9	2,6	-0,6	-11,6	0,4	-6,7	-2,9
Bankalar Muhabir Mevcudu	-10,3	-0,2	-6,4	3,6	-0,5	-3,5	0,4	-6,4	1,0
Resmi Rezervler	-6,1	-6,4	-0,5	-1,0	-0,1	-8,0	-0,1	-0,3	-3,8

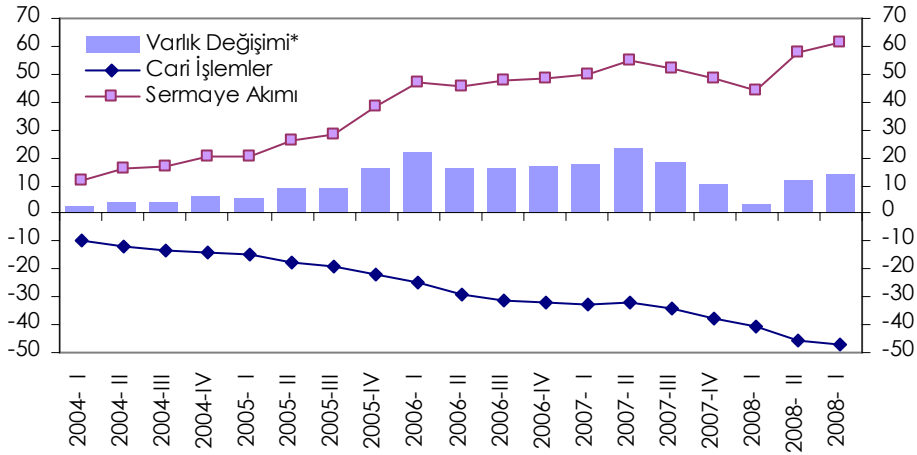
Kaynak: TCMB.

42. Ocak-Nisan döneminde aylık bazda cari açığın altında kalan sermaye girişi, Mayıs-Ağustos döneminde cari açığın üstünde gerçekleşmiş ve toplam varlık artışına yol açmıştır. Nitekim, Ocak-Nisan döneminde yıllıklandırılmış bazda cari işlemler açığı genişlemeye devam ederken, sermaye girişinde yavaşlama olmuş ve buna bağlı olarak döviz varlıklarındaki artış sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. İzleyen dönemde eğilim tersine dönmüş ve yılın ikinci

çeyreğinde varlık artışı gözlenmiştir. Ancak, Eylül ayında cari açığın düşmesine rağmen, sermaye çıkışı nedeniyle toplam döviz varlıklarında azalma görülmüştür.

Cari İşlemler Hesabı ve Finansmanı

(12-aylık top., milyar ABD doları)

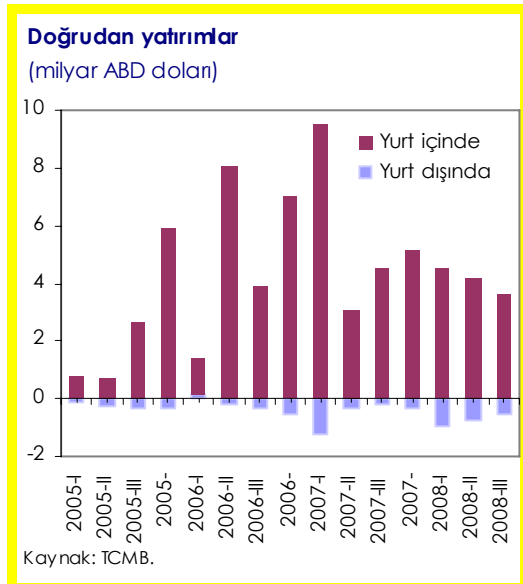
Kaynak: TCMB.

* Varlık değişimi, ödemeler dengesi tablosundan resmi rezervler, bankaların döviz varlıkları ve net hata ve noksan kalemleri toplamının ters işaretli olarak gösterilmiştir.

Doğrudan Yatırımlar

43. 2007 yılında tarihi yüksek seviyelere ulaşan doğrudan yatırım girişleri, 2008 yılında yavaşlayarak Ocak-Eylül döneminde 12,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye'de yerleşikler tarafından yurt dışında 2,3 milyar ABD doları doğrudan yatırım gerçekleşmiştir. Dış finansman imkânlarının azaldığı bir dönemde, Türkiye'ye doğrudan yatırım girişlerinin devam ediyor olması önemini korumaktadır.

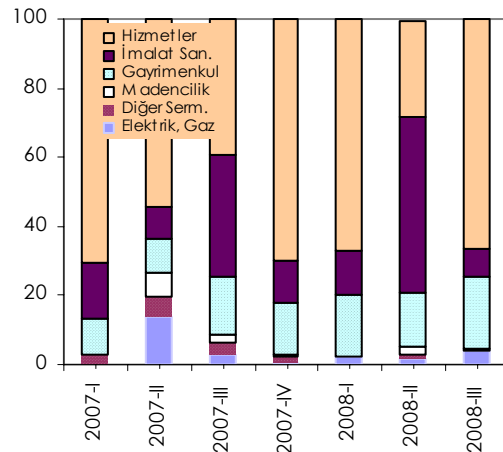
44. Gerek 2007 gerekse 2008 yılının ilk dokuz ayındaki doğrudan yatırımlarda en büyük pay bankacılık sektörünün etkisiyle hizmetler sektörünün olmuştur. Hizmetler sektörü 2008 yılı Ocak-Eylül döneminde gayrimenkul ve diğer sermaye dâhil toplam doğrudan yatırımların yüzde 53,9'unu oluşturmuştur. Diğer taraftan, ana metal, gıda-tütün, elektrikli ve optik donanım, tekstil ile metalik olmayan mineral ürün imalatı sektörlerine yapılan doğrudan yatırımlar sayesinde, imalat sanayiine yapılan yatırımlar doğrudan yatırımların yüzde 24'ünü oluşturmuştur. Yabancıların yurt içinde gayrimenkul alımları da doğrudan yatırımlarda önemli yer tutmaktadır. Bu dönemde gayrimenkul alımları kanalıyla 2,2 milyar ABD doları tutarında doğrudan sermaye girişi gerçekleşmiştir.

Kaynak: TCMB.

Yurt İçine Doğrudan Yatırımlar

(yüzde pay)

Kaynak: TCMB.

45. Borç yaratmayan sermaye kalemi olarak nitelendirilen doğrudan yatırım girişlerindeki muhtemel yavaşlama, cari işlemler açığının finansmanı ve sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır. Son dönemlerde küresel gelişmelerin yarattığı belirsizlik, doğrudan yatırım girişlerinin sürdürülebilirliği kaygılarını artırmıştır. Sıfırdan yatırımların toplam doğrudan yatırımlar içindeki payının halen çok düşük düzeyde olması, söz konusu kaygıları artırmaktadır. AB'ye tam üyelik sürecinin gerektirdiği yapısal reformların gerçekleştirilmesi, istihdam yaratacak olan doğrudan yatırımların devamlılığı açısından önem kazanmaktadır.

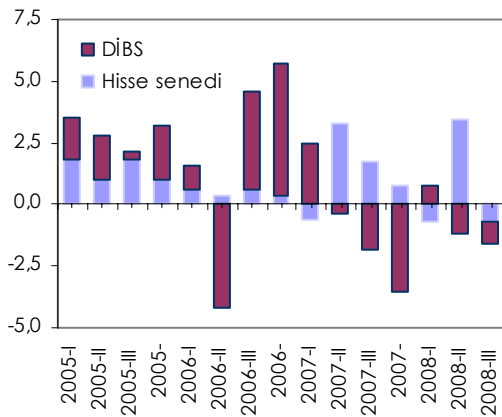
Portföy Yatırımları

46. Ağustos ayından itibaren uluslararası kredi piyasalarında risk algılamalarının artması sonucunda Türkiye'den portföy kaynaklı sermayede çıkış gözlenmiştir. Yurt dışı yerleşiklerin satışları Ağustos ayında hisse senedi, Eylül ayında ise DİBS piyasasında yoğunlaşmıştır. Ocak-Temmuz döneminde 3,4 milyar ABD doları hisse senedi alan yurt dışı yerleşikler Ağustos-Eylül aylarında -1,3 milyar ABD doları hisse senedi satışı yapmıştır. Yurtdışı yerleşiklerin DİBS piyasasında Şubat-Nisan dönemindeki yoğun satışları Ocak ayı ile Mayıs-Temmuz dönemindeki alımlarla telafi edilmiş, Ağustos-Eylül aylarında ise 1,3 milyar ABD doları DİBS satışı yapılmıştır.

47. Yurtdışı yerleşiklerin hisse senedi ve DİBS satışları Ekim-Kasım aylarında hızlanmıştır. Ekim ayında yurtdışı yerleşikler kaynaklı çıkış hisse senedi piyasasında 1,4 milyar ABD doları, DİBS piyasasında 4,4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Söz konusu çıkışlar, Kasım ayının ilk üç haftasında yavaşlamakla birlikte, hisse senedi piyasasında 0,3 milyar ABD doları, DİBS piyasasında 1 milyar ABD doları olmuştur.

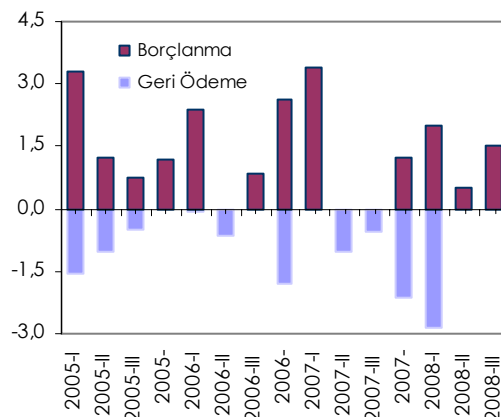
48. Hazine, Eylül ayında yurt dışında 1,5 milyar ABD doları tahvil ihracı gerçekleştirmiştir. Böylece, 2008 yılının ilk dokuz ayındaki tahvil ihraçları 4 milyar ABD doları, geri ödemeleri 2,9 milyar ABD doları olmuştur.

Yabancıların menkul kıymet yatırımları (milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB.

Genel Hükümet tahvil ihracı (milyar ABD doları)

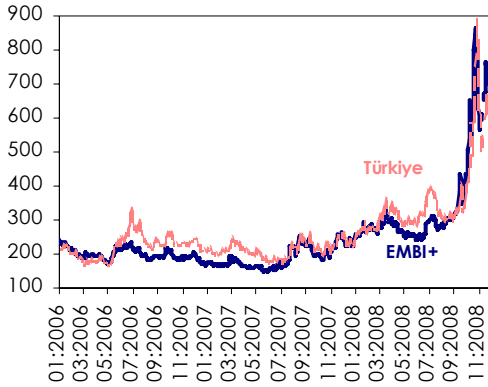

Kaynak: TCMB.

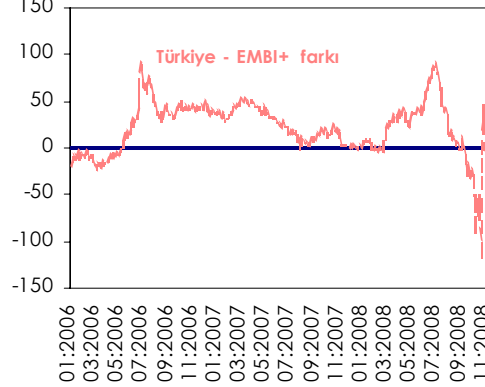
49. Temmuz 2007'den itibaren küresel düzeyde gözlenen finansal piyasalardaki dalgalanmalar, gelişmekte olan ülkelere ait yatırım araçlarına olan ilgiyi zayıflatmış ve söz konusu ülkelerle ABD tahvilleri arasındaki getiri farklarını artırmıştır. Yükselen Piyasalar Tahvil Ana Endeksindeki (EMBI+) artış özellikle Lehman Brothers uluslararası yatırım bankasının Eylül ayında iflasiyla hızlanmıştır. 2007 yılı sonunda 239 baz puan olan EMBI+ endeksi, 24 Ekim itibarıyla 865 baz puana kadar yükselmiş, izleyen dönemde bir miktar gerilemiştir. Diğer taraftan, 2007 yılının son çeyreğinden itibaren genellikle EMBI+ ortalama endeksi ile aynı düzeylerde seyreden Türkiye'nin getiri farkı, yukarıda sözü edilen hızlı artış döneminde EMBI+ ortalamasının genellikle altında kalmıştır. Türkiye ile ABD tahvilleri arasındaki getiri farkı Kasım ayı sonu itibarıyla 610 baz puandır.

İkincil Piyasa Getiri Farkları

(baz puan)

Kaynak: JPM organ.

Getiri farklarında Türkiye'nin EMBI+**ortalamasına göre durumu (baz puan)**

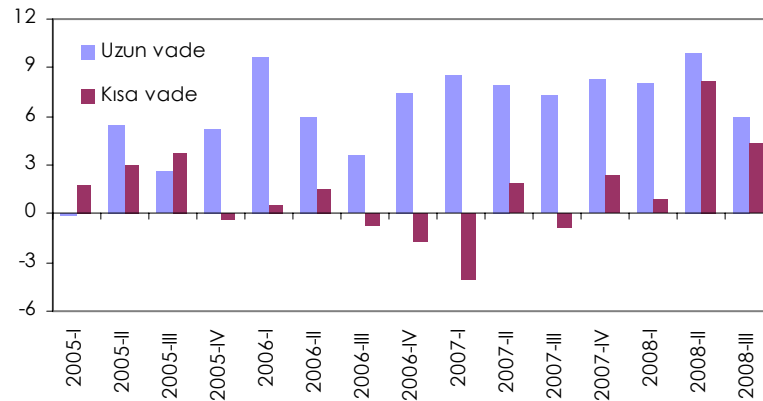
Getiri Farkı (spread): Ülkelerin uluslararası piyasalarda ihraç ettikleri tahvil getirileri ve ABD Hazine tahvil getirileri arasındaki fark.

Diğer Yatırımlar

50. Son yıllarda, özel sektör kaynaklı uzun vadeli kredi kullanımındaki artış dikkat çekicidir. Toplam finansman içindeki payı artan uzun vadeli sermaye akımları, 2008 yılı Ocak-Eylül dönemindeki portföy ve doğrudan yatırım dışındaki sermaye girişlerinin yüzde 66,1'ini oluşturmaktadır. Diğer taraftan, 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren kısa vadeli sermaye girişinde kayda değer bir artış gözlenmiştir.

Uzun ve kısa vadeli sermaye

(milyar ABD doları, net)

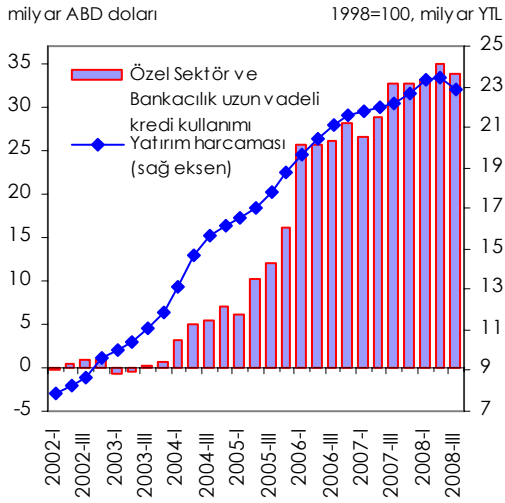
Not: Doğrudan ve portföy yatırımı ile IMF kredileri ve bankaların döviz varlıkları hariç.

Kaynak: TCMB.

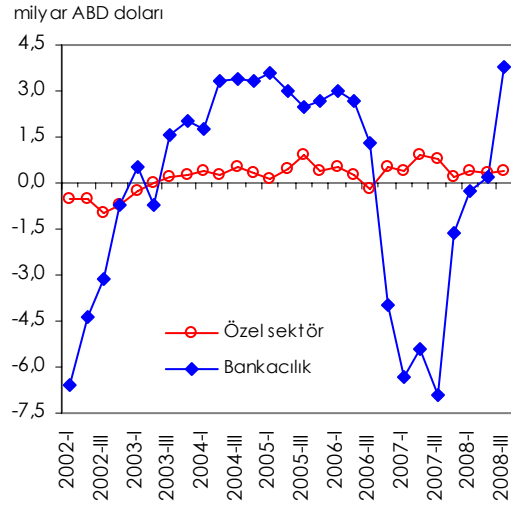
51. Tamamına yakını bankacılık-dışı özel sektörün oluşturduğu "diğer sektörler", 2008 yılı ilk dokuz ayında net 22,2 milyar ABD doları uzun vadeli, net 0,9 milyar ABD doları kısa vadeli dış kredi kullanmıştır. Bankaların ise bu dönemde uzun vadeli kredi kullanımları net 3,3 milyar ABD doları olurken, kısa vadeli borçlanmaları hızlanarak net 2,9 milyar ABD doları düzeyine çıkmıştır. Özel sektörün ve bankacılık sektörünün büyük ölçüde uzun vadeli borçlanmaları, yurt içindeki yatırım harcamalarının finanse edilmesi ve cari işlemler açığının finansman kalitesini artırılması açılarından önem arz etmektedir.

52. Uzun vadeli borçların daha ziyade büyük ve ihracatçı firmalar tarafından alınmasına karşın, özel sektör dış borç stokundaki hızlı artış dikkat çekmektedir. 2006 yılı sonunda 59,9 milyar ABD doları olan bankacılık dışı özel sektörün uzun vadeli dış borç stoku, 2008 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 111,2 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Uzun vadeli net kredi kullanımı ve özel sektör yatırım harcamaları (12-aylık birikimli)

Kısa vadeli net kredi kullanımı (12-aylık birikimli)

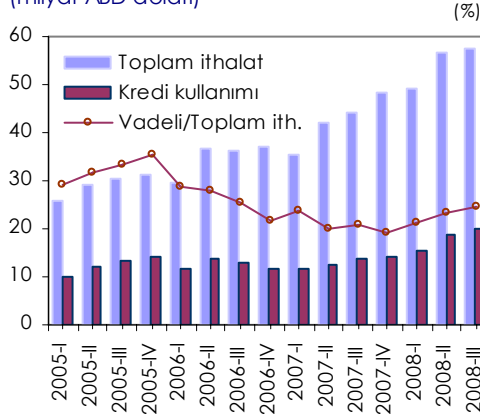

Kaynak: TCMB, TÜİK.

53. 2004 ve 2005 yıllarında artış gösteren, ithalatın vadeli olarak gerçekleştirilen kısmı, 2006 ve 2007 yıllarında önemli bir artış göstermemiştir. Böylece 2005 yılı son çeyreğinde yüzde 45,5'e ulaşan vadeli ithalat/toplam ithalat oranı, 2007 yılı son çeyreğinde yüzde 29,3'e gerilemiş, 2008 yılında tekrar yükselerek üçüncü çeyrekte yüzde 34,8'e ulaşmıştır. Diğer taraftan, vadeli ihracatın toplam ihracattaki payı son yıllarda artış göstermiş, 2005 yılın son çeyreğinde yüzde 52 olan vadeli ihracat/toplam ihracat oranı 2007 yılında yüzde 61,5 olarak gerçekleşmiştir. İhracatta vadeli ticaretin payının artmasının 2006 ve sonrasında görülen ihracat performansına katkı yaptığı düşünülmektedir. Ancak, ihracatın vadeli yapılan kısmı 2008 yılında gerileme eğilimi içinde olmuştur.

Ticari kredi kullanımı ve ithalat

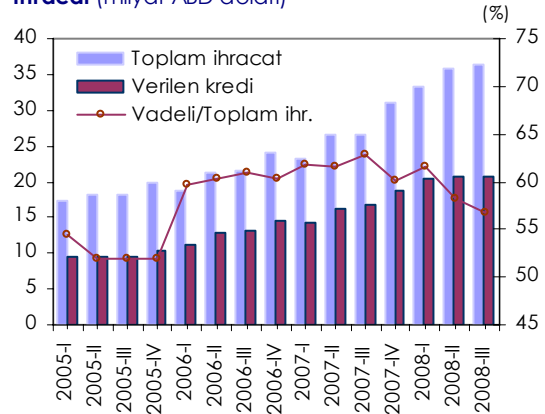
(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

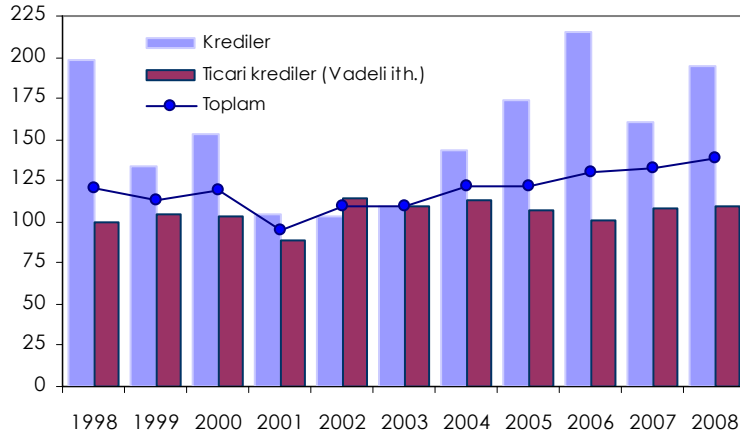
Yurt dışına açılan ticari krediler & ihracat

(milyar ABD doları)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

54. 2008 yılında finansman imkânlarının azalmasına rağmen, özel sektör dış borç çevirme oranı yükselmiştir. 2007 yılında yüzde 133,2 olan özel sektör dış borç çevirme oranı, 2008 yılı Eylül ayı itibarıyla yıllıklandırılmış bazda yüzde 138,8 olmuştur. Söz konusu oran ticari kredilerde yüzde 109,9, diğer kredilerde yüzde 194,9 olarak gerçekleşmiştir.

Özel Sektör Dış Borç Çevirme Oranları (yüzde)

Not: 2008 yılı için, Eylül itibarıyla yıllıklandırılmış oranlar gösterilmiştir.

Kaynak: TCMB.

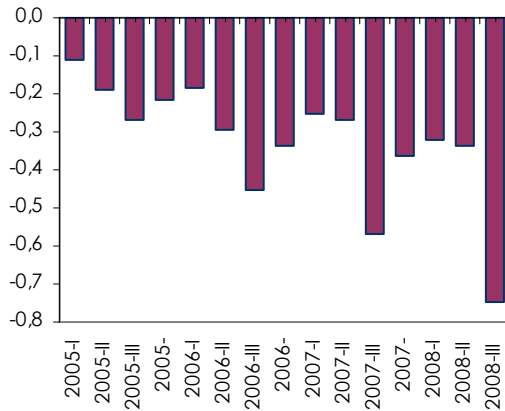
55. Hazine 2008 yılında IMF kredi geri ödemelerine devam etmiş, Mayıs ayında ise son kredi diliminin onaylanmasıyla 3,6 milyar ABD doları kredi kullanmıştır. Buna karşın, Hazine'nin yılın ilk dokuz ayındaki diğer uzun vadeli kredi kullanımları (Dünya Bankası vb.) 1,8 milyar ABD doları, geri ödemesi ise 2,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, Ocak-Eylül döneminde Hazine net 1,7 milyar ABD doları borçlanmıştır.

56. Yurt dışında çalışan işçilerin Merkez Bankasında açtıkları uzun vadeli kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları (KMDTH) ile süper döviz hesaplarından (SDH) 2003 yılı Nisan ayından bu yana çıkış devam etmektedir. Kısa vadeli hesaplarda da, 2004 yılı ikinci çeyreğinde başlayan çıkışlar sürmektedir. 2008 yılı Ocak-Eylül döneminde Merkez Bankasındaki söz konusu mevduatlarda net 1,4 milyar ABD doları çıkış gözlenmiştir. Bu çıkışlarda hem KMDTH hem de SDH'de 2002'den bu yana gerçekleştirilen kademeli faiz indirimlerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

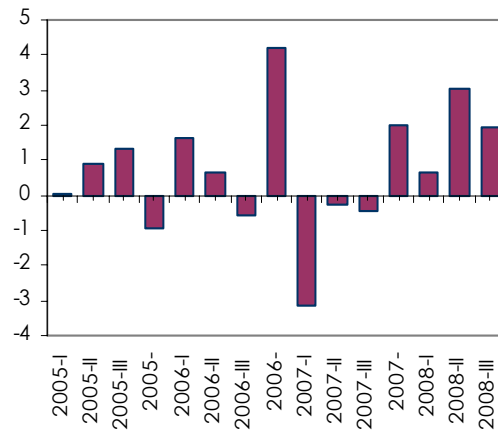
57. 2007 yılının tamamında 1,9 milyar ABD doları çıkış görülen yurt dışı yerleşiklerin yurt içi bankalardaki mevduatında 2008 yılı ilk dokuz ayında 5,6 milyar ABD doları giriş gözlenmiştir. Söz konusu giriş, bu dönemdeki kısa vadeli sermayede gözlenen artışta etkili olmuştur.

Yurt dışı yerleşiklere ait mevduatlar
(milyar ABD doları)

KMDTH ve Süper Döviz Hesabı

Bankalardaki mevduat

Kaynak: TCMB.

58. 2008 yıl Haziran ayı sonu itibarıyla toplam dış borç stoku 2007 yılı sonuna göre yüzde 15,1 artarak 284,4 milyar ABD doları düzeyine ulaşmıştır. Söz konusu artışın temel kaynağı özel sektör olurken, kamu kaynaklı dış borç artışı sınırlı düzeyde kalmıştır.

59. Toplam dış borç stokunun 232,5 milyar ABD dolarını uzun vadeli dış borçlar, 51,9 milyar ABD dolarını ise kısa vadeli borçlar oluşturmaktadır. 2007 yıl sonu itibarıyla yüzde 83,1'e ulaşan dış borç stokunda uzun vadeli borçların payı, vadeli ithalat ve yabancıların bankalardaki mevduatındaki artış sonucunda 2008 yılı Haziran ayı sonunda yüzde 81,7'ye gerilemiştir.

60. Dış borç göstergeleri incelendiğinde, 2006 yılı sonunda yüzde 39'a yükselen dış borç stokunun GSYH'ye oranının, 2007 yılı sonunda yüzde 37,5'e, 2008 yılı Mart ayı sonunda ise 36,9'a gerilediği, ancak, Haziran sonunda yeniden yüzde 38'e yükseldiği gözlenmiştir. Bunun yanı sıra, Haziran ayı itibarıyla dış borç göstergelerinde bozulma devam etmiş, borç stokunun vade ayrımı kısa vadeli borçlar lehine değişmiştir. Diğer taraftan, dış borç servisinin GSYH'ye oranı yüzde 6,6'ya, dış borç stokunun ihracata oranı 224,8'e gerilemiştir.

Seçilmiş Dış Borç Göstergeleri (yüzde)

	2006				2007				2008	
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Toplam Dış Borç Stoku / GSYH	36,7	37,1	37,7	39,0	39,2	38,9	38,1	37,5	36,9	38,0
Toplam Dış Borç Stoku / İhracat*	243,9	243,3	240,0	239,9	235,8	234,3	233,4	230,4	224,4	224,8
Dış Borç Servisi / GSYH	7,1	7,0	6,9	7,6	7,9	7,9	7,9	7,4	7,2	6,6
Uzun Vadeli /Toplam Dış Borç	78,7	78,4	79,4	80,3	82,9	82,6	83,7	83,1	82,9	81,7
Kısa Vadeli /Toplam Dış Borç	21,3	21,6	20,6	19,7	17,1	17,4	16,3	16,9	17,1	18,3
<i>Bilgi için:</i>										
Toplam Dış Borç Stoku (milyar \$)	182,5	189,8	195,2	205,2	212,5	223,2	234,5	247,1	263,1	284,4
GSYH (yıllık, milyar \$)	497,8	511,3	517,9	526,4	542,6	573,7	615,0	658,8	713,1	747,7

* Bavul ticareti ve diğer mallar hariç.

Kaynak: TÜİK, Hazine Müsteşarlığı.

IV. EK TABLOLAR

CARI İŞLEMLER (milyon ABD doları)

	Cari İşlemler										
	Net	Dış Ticaret			Hizmetler		Gelir		Transferler		
	Net	İhracat (FOB)	Bavul Ticareti	İthalat (CIF)	Net	Turizm Geliri	Net	Faiz Gideri	Net	İşçi Gelirleri	
	(yıllık)										
2004	-14431	-22736	63167	3880	-97540	12797	15888	-5609	-4312	1117	804
2005	-22137	-32988	73476	3473	-116774	15272	18152	-5875	-5010	1454	851
2006	-31893	-40941	85535	6408	-139576	13831	16853	-6691	-6322	1908	1111
2007	-37694	-46661	107272	6002	-170063	13873	18487	-7142	-7477	2236	1209
	(üç aylık)										
2007 III	-6800	-13453	26714	1365	-44355	7730	8732	-1856	-1852	779	387
IV	-11620	-12839	30938	1608	-48379	2255	3865	-1670	-2235	634	360
2008 I	-12113	-12051	33193	1448	-49178	1357	2776	-1910	-1954	491	352
II	-15280	-16612	35680	1406	-56666	3403	4693	-2495	-2064	424	322
III	-7969	-16110	36476	1771	-57674	9241	9988	-1775	-1996	675	287
	(aylık)										
2007 Eki	-3225	-4261	9895	540	-15627	1446	1855	-574	-734	164	121
Kas	-3248	-3765	11319	557	-16632	688	1135	-350	-698	179	125
Ara	-5147	-4813	9724	511	-16120	121	875	-746	-803	291	114
2008 Oca	-4087	-4573	10642	441	-16339	499	885	-168	-547	155	110
Şub	-3824	-3404	11094	485	-16027	125	801	-700	-669	155	110
Mar	-4202	-4074	11457	522	-16812	733	1090	-1042	-738	181	132
Nis	-5065	-4999	11401	462	-17889	471	1053	-650	-625	113	116
May	-4695	-5335	12509	503	-19305	1326	1692	-848	-664	162	113
Haz	-5520	-6278	11770	441	-19472	1606	1948	-997	-775	149	93
Tem	-4002	-6348	12602	490	-20552	2607	3054	-468	-557	207	117
Ağu	-3053	-6358	11043	704	-19249	3787	3995	-627	-726	145	76
Eyl	-914	-3404	12831	577	-17873	2847	2939	-680	-713	323	94
	(on iki aylık)										
2007 Eki	-34976	-43726	103474	6300	-163256	14056	18147	-7464	-7379	2158	1159
Kas	-35343	-44721	106152	6159	-166991	14217	18394	-6975	-7244	2136	1194
Ara	-37694	-46661	107272	6002	-170063	13873	18487	-7142	-7477	2236	1209
2008 Oca	-38677	-48065	111349	6050	-175810	13971	18645	-6869	-7604	2286	1248
Şub	-39380	-48802	114786	6117	-180454	13807	18822	-6698	-7756	2313	1287
Mar	-40542	-49800	117285	6163	-184032	13991	19101	-7084	-7896	2351	1333
Nis	-42335	-51418	120373	6069	-189002	13829	19233	-7101	-7953	2355	1364
May	-43431	-52556	123735	5923	-193372	14312	19655	-7536	-7992	2349	1396
Haz	-45813	-54955	126525	5827	-198578	14745	20066	-7931	-8105	2328	1421
Tem	-46942	-56417	130189	5955	-203916	15279	20537	-7966	-8198	2162	1411
Ağu	-48356	-58217	132495	6136	-208483	15858	21128	-8082	-8237	2085	1349
Eyl	-46982	-57612	136287	6233	-211897	16256	21322	-7850	-8249	2224	1321

Kaynak: TCMB.

İHRACAT ENDEKSLERİ

Birim Değer Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007				2007	2008		
	I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	9,0	9,4	12,4	20,0	13,1	20,7	23,6	24,3
Sermaye Malı	12,3	9,7	10,2	12,9	18,0	16,1	16,9	12,4
Ara Malı	14,2	14,0	11,7	16,8	14,2	22,6	28,0	36,6
Tüketim Malı	3,1	4,1	12,5	22,8	11,0	21,0	20,8	13,7
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):								
Tarım ve Hayvancılık	-3,9	3,9	25,2	43,5	20,4	22,5	20,4	-3,5
Gıda Ürünleri ve İçecek	-1,3	3,5	21,1	39,4	17,0	46,3	44,3	26,7
Tekstil Ürünleri	7,7	7,8	10,6	14,7	10,3	11,9	12,2	7,9
Giyim Eşyası	0,3	0,9	12,2	17,3	7,4	19,8	19,3	9,1
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	-5,2	5,2	7,4	49,8	15,5	61,9	60,1	67,7
Kimyasal Madde ve Ürünler	8,3	7,5	7,7	12,8	8,9	17,0	18,8	19,9
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	9,5	8,8	12,8	17,8	11,9	17,5	17,3	15,1
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	4,9	5,9	9,1	12,7	8,4	14,6	20,7	12,6
Ana Metal Sanayi	24,1	26,4	13,0	12,2	18,7	27,2	41,3	79,6
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	17,5	14,0	12,3	13,7	14,8	18,2	21,1	24,8
Makine ve Teçhizat	12,4	13,5	13,3	17,7	14,6	16,3	17,5	13,8
Elektrikli Makina ve Cihazlar	19,9	13,9	11,1	13,2	14,1	17,2	18,0	12,6
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	-12,9	-15,2	-4,8	5,4	-5,5	16,9	17,7	9,4
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	9,7	4,3	7,5	12,6	8,5	13,0	14,3	9,6

Kaynak: TÜİK.

Miktar Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007				2007	2008		
	I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	14,4	13,5	10,8	7,4	10,7	18,1	9,1	9,8
Sermaye Malı	39,1	25,5	34,5	27,8	31,2	23,7	25,3	15,3
Ara Malı	14,9	15,9	13,9	13,5	14,5	28,6	14,2	14,9
Tüketim Malı	10,6	7,7	3,0	-2,5	4,2	4,8	-2,2	0,8
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):								
Tarım ve Hayvancılık	12,7	-16,8	-18,8	-12,1	-11,2	-14,9	1,2	14,7
Gıda Ürünleri ve İçecek	9,7	1,5	7,1	-5,5	1,6	-8,0	-3,9	4,5
Tekstil Ürünleri	9,0	6,4	6,1	2,3	5,7	7,9	1,1	-0,3
Giyim Eşyası	13,5	18,6	3,0	-2,2	7,9	-2,7	-15,7	-9,4
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak.	23,1	19,1	21,7	34,9	24,1	23,7	10,9	24,4
Kimyasal Madde ve Ürünler	10,4	5,6	5,3	6,8	6,9	12,0	13,6	14,9
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	27,4	22,0	12,5	6,5	16,3	9,1	10,0	14,7
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	10,6	10,7	12,1	15,9	11,9	12,8	29,8	15,1
Ana Metal Sanayi	5,9	16,9	6,1	17,2	11,1	77,3	22,7	24,6
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	12,8	18,8	8,7	7,2	10,6	20,5	21,3	12,9
Makine ve Teçhizat	27,0	20,3	14,8	8,8	16,2	16,3	14,5	14,0
Elektrikli Makina ve Cihazlar	37,4	33,9	25,9	18,7	27,4	15,7	11,9	13,9
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	-14,6	-10,5	13,9	-4,7	-5,1	-10,2	-14,3	-28,2
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	26,1	24,8	21,0	23,0	23,5	34,6	16,8	12,1

İTHALAT ENDEKSLERİ

Birim Değer Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007				2007	2008		
	I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	8,3	7,2	7,0	15,7	9,7	22,8	28,5	29,6
Sermaye Malı	6,2	-0,9	-2,3	4,9	2,1	10,0	7,3	4,5
Ara Malı	9,9	7,7	7,7	12,9	9,6	27,0	35,5	37,8
Tüketim Malı	4,1	5,8	4,0	10,0	6,5	16,5	14,6	12,7
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):								
Ham Petrol ve Doğal Gaz	-1,3	-3,3	1,9	27,2	5,8	50,3	66,1	57,5
Gıda Ürünleri ve İçecek	11,0	19,6	19,2	29,9	20,5	35,4	39,6	33,1
Tekstil Ürünleri	5,6	3,5	2,9	5,2	4,2	7,5	8,2	5,5
Kağıt ürünleri	11,3	8,3	8,4	11,8	9,9	12,2	13,4	11,8
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak	-3,9	5,1	6,9	40,4	12,8	58,3	64,0	61,6
Kimyasal Madde ve Ürünler	6,3	7,0	8,1	12,5	8,8	19,0	19,5	21,9
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	9,7	7,1	6,2	14,5	9,3	14,2	15,6	12,6
Ana Metal Sanayi	26,0	16,5	11,5	15,3	16,4	20,3	28,7	38,4
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	11,1	2,3	1,3	8,7	6,1	12,9	16,2	12,0
Makine ve Teçhizat	7,5	1,0	2,4	9,8	5,1	10,2	14,1	11,5
Elektrikli Makina ve Cihazlar	-4,2	-2,2	6,2	12,4	3,5	10,5	11,0	1,7
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	5,3	13,7	4,0	12,1	8,7	12,8	1,1	8,7
Tıbbi ve Optik aletler	3,3	7,4	16,0	2,0	7,2	0,5	3,4	-4,0
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	8,7	6,9	5,1	10,1	8,3	12,9	12,2	7,5
Atık ve hurdalar (toptan ve perakende)	31,4	32,4	20,0	25,6	26,3	40,2	64,7	102,4

Kaynak: TÜİK.

Miktar Endeksi (2003=100, Yıllık % Değişim)

	2007				2007	2008		
	I	II	III	IV		I	II	III
Toplam	10,1	8,3	16,2	16,6	11,7	13,4	4,5	0,2
Sermaye Malı	-1,0	9,0	19,8	24,3	13,5	23,7	4,2	1,9
Ara Malı	14,5	10,0	15,4	13,7	13,3	9,7	3,2	-0,4
Tüketim Malı	-4,0	-6,9	16,9	31,4	8,9	25,5	17,7	3,5
Önemli Fasıllar (ISIC Rev.3'e göre):								
Ham Petrol ve Doğal Gaz	19,3	5,7	2,9	1,0	8,1	2,2	1,6	6,9
Gıda Ürünleri ve İçecek	-4,3	-18,3	-14,9	4,5	-10,3	24,0	6,1	15,1
Tekstil Ürünleri	17,7	27,9	19,9	20,7	21,1	7,0	-7,9	-11,6
Kağıt ürünleri	5,3	15,5	15,9	8,3	9,8	9,9	-1,9	-7,3
Rafine edilmiş petrol, Kok köm., nükl. Yak	9,2	0,0	21,7	29,5	6,3	5,5	21,3	-7,9
Kimyasal Madde ve Ürünler	10,4	13,0	12,6	11,9	10,5	9,1	3,2	-0,7
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	6,0	6,6	16,1	16,4	10,3	18,7	7,4	-1,4
Ana Metal Sanayi	19,4	9,7	29,4	13,2	16,3	10,9	-2,5	-0,5
Metal Eşya Sanayi (Mak. & Teçh. hariç)	1,5	8,8	9,0	19,4	8,2	29,4	21,8	13,2
Makine ve Teçhizat	7,9	14,0	14,5	22,3	13,6	12,5	-5,2	-8,0
Elektrikli Makina ve Cihazlar	7,0	33,3	28,3	25,8	22,5	44,9	15,8	7,1
Radyo, TV, Haberleşme Teçhizatı ve Cih.	4,2	7,4	22,2	8,7	9,1	9,6	-4,6	-21,1
Tıbbi ve Optik aletler	-2,6	5,1	7,8	28,7	8,6	40,5	22,5	23,6
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	-10,8	-11,4	9,9	38,4	4,5	27,3	15,4	0,1
Atık ve hurdalar (toptan ve perakende)	45,9	14,1	0,3	11,9	15,3	2,1	19,7	13,1